

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

**KIRGIZCADA DURUM KATEGORİSİ: MANAS DESTANI
ÖRNEĞİ**

Samed Can ASLAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KIRGIZCADA DURUM KATEGORİSİ: MANAS DESTANI ÖRNEĞİ

Samed Can ASLAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Samed Can Aslan tarafından hazırlanan "Kırgızcada Durum Kategorisi: Manas Destanı Örneği" başlıklı bu çalışma, 26.12.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İ. Ahmet Aydemir (Başkan)

Prof. Dr. Nurettin Demir (Danışman)

Doç. Dr. Melike Üzüm (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

18/01/2023

Samed Can ASLAN

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş

*birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

** Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Nurettin DEMİR** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Samed Can ASLAN

TEŞEKKÜR

Tez konumu seçmemde ve sevmemde bana ilham olan Prof. Dr. Lars JOHANSON'a, tez yazma sürecim boyunca desteğini esirgemeyen, sabır ve dikkatle beni dinleyen ve bana yön gösteren kıymetli danışmanım Prof. Dr. Nurettin DEMİR'e, eğitimim boyunca bana gerekli bilgi altyapısını sunan bölüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Hem lisans hem de yüksek lisans eğitimim boyunca bana her konuda destek sağlayan aileme her zaman minnettar kalacağım.

Tez yazma sürecimde beni motive eden, önemli olanın bilim olduğunu bana her fırsatta hatırlatan ve bu yolda her daim yanımda olan Ayşe AÇIKGÖZ'e teşekkür ederim.

ÖZET

ASLAN, Samed Can. *Kırgızcada Durum Kategorisi: Manas Destanı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Durum işaretleyicileri, adlar ile eylemler ya da nadiren ad öbekleri arasında geçici kavram ilişkisi kuran dil bilgisi yapılarıdır. Durum kategorisi kapsamında ele alınan bu işaretleyiciler, tümce kuruluşunda çeşitli görev ve işlevler yükledikleri için tümce yapısı incelemeleri açısından önem arz ederler. Bu tez çalışmasında durum kategorisi, Manas destanından hareketle Kırgızca örneğinde incelenmiştir. Çalışmanın amacı durum kategorisinin Kırgızca tümce kuruluşundaki rollerini ortaya koymaktır.

Çalışmada durum kavramı alan yazını çerçevesinde açıklanmış, söz konusu kategoriye yönelik yaklaşım farkları Türkçe ve Kırgızca gramerlerle sınırlandırılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın işlevsel olması amaçlanmıştır. Bu sebeple inceleme kısmında durum eklerinin Manas destanındaki kullanımları tespit edilmiş ve örnekler işlevsel özellikler dikkate alınarak derlenmiştir.

Çalışmanın sonucunda Kırgızcadaki durum işaretleyicilerinin destan metninden elde edilen örnek tümceler üzerinde birçok farklı işlev gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sonuçların, Kırgızca'yı durum kategorisi açısından tarihî ve çağdaş Türk dilleri ile yakınlaştırıp uzaklaştıran özelliklerle ilgili çeşitli yorumlara ulaştırması öngörülmektedir. Kırgızca durum kategorisi hakkında kaynaklar genel bilgi mahiyetinde bilgi sunmaktadır. Ancak konuya odaklanan bağımsız çalışmalar eksiktir. Bu tez ile bu eksiğin giderilmesine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Kırgızca, Durum, Durum İşaretleyicileri, Durum Kategorisi, Manas Destanı

ABSTRACT

ASLAN, Samed Can. *Case Category in Kirghiz: Case in Manas Epos*, Master Thesis , Ankara, 2023.

Case markers are grammatical constructs that establish tentative conceptual relationships between nouns and verbs, or, rarely, noun phrases. These markers, which are considered under the case category, are important in terms of sentence structure analysis, as they have various duties and functions in sentence construction. In this thesis, the case category was examined in the Kirghiz example, based on the Manas Epos. The aim of the study is to reveal the roles of the case category in the formation of the Kirghiz sentence.

In the study, the concept of case is explained within the framework of the literature, and the differences in approach to the category in question are evaluated by limiting them to Turkish and Kirghiz grammars. The study is intended to be functional. For this reason, the use of case suffixes in the Manas Epos has been determined in the analysis part and the examples have been compiled by considering their functional features.

As a result of the study, it has been determined that the case markers in Kirghiz have many different functions on the sample sentences obtained from the epos text. It is envisaged that these results will lead to various interpretations of the features that bring Kirghiz language closer or further away from historical and contemporary Turkic languages in terms of case category. Resources about the Kirghiz category provide general information. However, independent studies focusing on the subject are lacking. With this thesis, it has been tried to contribute to the elimination of this deficiency.

Keywords

Kirghiz, Case, Case Markers, Case Category, Manas Epos

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. *Kırgız Alfabesi*

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TABLolar DİZİNİ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TEZ HAKKINDA GENEL BİLGİ	1
1.1. KONU	1
1.2. AMAÇ	1
1.3. YÖNTEM	2
1.4. SINIRLILIKLAR	2
1.5. TRANSKRİPSİYON	2
1.6. LİTERATÜR ÖZETİ	4
1.6.1. Durum Kategorisine Yaklaşım.....	5
1.6.2. Kırgızcadaki Durum Kategorisine Yaklaşım	8
1.7. MANAS DESTANI	10
1.7.1. Destan	11
1.7.2. Manas Destanı ve Sağımbay Orozbek Uulu Varyantı	11
1.8. KURAMSAL ÇERÇEVE	14
1.8.1. İşlevsel Dil Bilimi	14
1.9. TEMEL KAVRAMLAR	15
1.9.1. Durum Kavramı	15
1.9.2. Durum Kategorisi (Cöndömölör Kategoriyası)	16

1.9.3. Yalın Durum (Atooç Cöndömösü).....	17
1.9.4. Belirtme Durumu (Tabış Cöndömösü).....	18
1.9.5. Yönelme Durumu (Barış Cöndömösü)	21
1.9.6. Bulunma Durumu (Catiş Cöndömösü).....	22
1.9.7. Ayrılma Durumu (Çığış Cöndömösü).....	23
1.9.8. İlgi Durumu (İlik Cöndömösü)	25
2. BÖLÜM: İNCELEME	27
2.1. KIRGIZCADA DURUM İŞARETLEYİCİLERİ	27
2.1.1. Yalın Durum ve Yalın Durum İşaretleyicisi	27
2.1.2. Belirtme Durumu ve Belirtme Durumu İşaretleyicisi	31
2.1.3. Yönelme Durumu ve Yönelme Durumu İşaretleyicisi.....	36
2.1.4. Bulunma Durumu ve Bulunma Durumu İşaretleyicisi.....	40
2.1.5. Ayrılma Durumu ve Ayrılma Durumu İşaretleyicisi	44
2.1.6. İlgi Durumu ve İlgi Durumu İşaretleyicisi.....	50
SONUÇ	55
KAYNAKÇA.....	56
EK 1: ORJİNALLİK RAPORU.....	61
EK 2: ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU.....	62

GİRİŞ

1. BÖLÜM: TEZ HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. KONU

Kıpçak grubu yazı dilleri, Türk dillerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu gruptaki yazı dilleri, tarihsel süreç içerisinde büyük bir coğrafyaya yayılmış olan Kıpçakların ismini taşımakta ancak gruba coğrafi konumundan dolayı Kuzeybatı grubu da denmektedir. Söz konusu grupta Kazakça, Tatarca, Başkurtça, Nogayca, Karakalpakça, Karaçay-Balkarca, Kumukça, Karayimce gibi dillerin yanı sıra Kırgızca yer almaktadır.

Bu Yüksek Lisans tezinin konusunu Kırgızcada durum kategorisi oluşturmaktadır. Konu *Manas Destanı*'nın Sagımbay Orozbak Uulu varyantı bağlamında incelenecektir. Çalışma kapsamında, Kırgızcada durum işaretleyicileri başlığı altında yalın, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma ve ilgi durumu şeklinde altı durum işaretleyicisi üzerinde durulacaktır.

Konunun şekillenmesinde ve içeriğin oluşturulmasında Işıl Aydın Özkan'ın hazırlamış olduğu Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem başlıklı çalışmadan yararlanmıştır (Ayr. Bkz. Aydın Özkan: 2017).

1.2. AMAÇ

Türk dilleri ailesinin Kıpçak grubunda yer alan Kırgızca, Moğolca ile olan dil ilişkileri açısından zengin veri sunmaktadır. Bu yönüyle Kırgızcada durum kategorisinin Eski Türkçeden farklı kullanımsal ve işlevsel özellikler sergilediği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı Kırgızcadaki durum kategorisinin *Manas Destanı*'ndan seçilen örnekler yardımıyla işlevsel yaklaşımla ortaya konmasıdır. Alan yazınında Kırgızca

durum kategorisi hakkında genel bilgi verilir. Ancak konuya odaklanan bağımsız çalışmalar eksiktir. Bu tez ile durum kategorisinin açıklanmasına, işlevlerinin belirlenmesine katkıda bulunulmaya çalışılacaktır.

1.3. YÖNTEM

Sagımbay Orozbek Uulu varyantında tespit edilen durum işaretleyicileri, kullanımları ve işlevleri bakımından ele alınmış ve kaynak alınan varyanttan derlenen tümcelerle örneklendirilmiştir. Bu tez çalışmasında, destan metninden elde edilen örnek durum işaretleyicisi kullanımları, tümceleri ile birlikte tespit edilmiş, işlevlerine göre gruplandırılmıştır. Her işaretleyici için farklı işlevler sırayla açıklanmıştır.

1.4. SINIRLILIKLAR

Çalışmamızın malzemesini *Manas Destanı*'nın Sagımbay Orozbek Uulu varyantı oluşturmaktadır. İnceleme, söz konusu varyantın birinci cildinin ilk 300 sayfası ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda eserin hacmi, yoğunluğu ve içerik zenginliği dikkate alındığında destandaki durum işaretleyicilerinin işlevsel bakış açısıyla incelenmesi için yeterli veri sunacağı öngörülmektedir.

1.5. TRANSKRİPSİYON

Manas Destanı'nın Sagımbay Orozbek Uulu varyantı Kırgızca Kiril alfabesi ile yazılmıştır. Söz konusu varyantta Kırgızca metnin Türkçe çevirisi de yer almaktadır. Çalışmamızda destan metninden alınan örnekler Latin alfabesiyle verilmiştir. Çalışmamızda kullandığımız transkripsiyon işaretleri aşağıdaki gibidir:

KIRGIZ ALFABESİ			
Büyük		Küçük	
Kiril	Transkripsiyon Alfabesi	Kiril	Transkripsiyon Alfabesi
А	A	а	a
Б	B	б	b
В	V	в	v
Г	G/Ġ	г	g/ġ
Д	D	д	d
Е	E	е	e
Ж	J	ж	ǰ
З	Z	з	z
И	İ	и	i
Ы	Ï	ы	ï
Й	Y	й	y
К	K/Қ	к	k/қ
Л	L	л	l
М	M	м	m
Н	N	н	n
ң	Ŋ	ң	ŋ
О	O	о	o

Ө	Ö	ө	ö
П	P	п	p
Р	R	р	r
С	S	с	d
Т	T	т	t
У	U	у	u
Ү	Ü	ү	ü
Ф	F	ф	f
Х	X	х	x
Ц	C	ц	c
Ч	Č	ч	č
Ш	Š	ш	š
Щ	ŠČ	щ	šč
Ъ	‘	ъ	‘
Ю	Yu	ю	yu
Я	Ya	я	ya
Ё	Yo	ё	yo

Tablo 1. Kırgız Alfabeti

1.6. LİTERATÜR ÖZETİ

1.6.1. Durum Kategorisine Yaklaşım

Türkiye’de yürütülen çalışmalara bakıldığında durum işaretleyicilerinin işaretlediği adların pozisyonu çoğu zaman söz diziminde gösterdiği işlevler dikkate alınarak değil, tek başlarına ve işaretleyen biçim birimin görevi doğrultusunda incelenmiştir. Durum işaretleyicilerinin adlandırılması, tanımı ve sayısı hakkında çeşitli görüşler görmek mümkündür.

Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* kitabında durum kategorisini *Adlarda Çekim ve Ad Çekimi (Durum Gösterme) Ekleri* başlığı altında açıklamıştır. Korkmaz’a göre ad çekimi ekleri, tümcede adlar ile eylemler arasındaki geçici anlam bağlarını kurmak için adların girdiği durumları karşılayan eklerdir. Korkmaz, kitabında; *yalın, ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta ve eşitlik durumu* şeklinde sekiz durumdan söz etmektedir (2009: 23-25).

Nadir Engin Uzun, *Ana Çizgileriyle Evrensel Dil bilgisi ve Türkçe* kitabında, ad öbeklerinin biçim bilimine bağlı olarak dil bilgisinde soyut ve somut durum (biçim bilimsel durum) olmak üzere iki tür durumu bulunduğunu söylemekte ve soyut durumun belirli bir güdülenmeyle biçim bilimsel olarak da gösterebileceğini ancak somut durumun her zaman biçim bilimsel olarak gösterilen bir durum olduğunu belirtmektedir. Türkçede *yalın* ve *belirtme* durumunun soyut durum; *yönelme, kalma* ve *çıkma* durumunun ise biçim bilimsel durum olduğunu ifade eden Uzun, belirtme durumunun ilgili ad öbeği anlam bilimine bağlı olarak biçim bilimsel olarak da gösterilebildiğini vurgulamaktadır. Uzun’a göre bir ad öbeğinin tümcede bulunması ile belirli bir durumda bulunması arasında güçlü bir ilişki olduğu için tümcede bulunan her ad öbeği bir durumla işaretlenmiş olmalıdır. Tümcede bir ad öbeği, kendisine durum işaretleyecek bir yöneticinin olmadığı konumdaysa içinde bulunduğu söz dizimsel yapı bozuk olmaktadır (2000: 192-200).

Günay Karaağaç’ın yazmış olduğu *Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*’nde *Durum* başlığı altında durum işaretleyicileri *niteleme yapanlar, ilişkilendirme yapanlar* ve *cümle yapanlar* şeklinde üç çeşide ayrılmıştır. Çalışmada durumların çekiminde “ekli ve edatlı durum çekimi” için ortak sıralama yapılmakta ve on üç adet durumdan söz edilmektedir. Karaağaç bu on üç durumu; *yalın, ilgi, yapma, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, yön, araç,*

eşitlik, benzerlik, sınırlama, karşılaştırma, neden durumu olarak sıralamaktadır (2013: 340-341).

Tahir Nejat Gencan, *Dil Bilgisi* adlı çalışmasında konuyu *Adların Çekimleri (Durumları)* maddesinde işlemekte ve adların tümcelerdeki görevlerinin çekimlerine yani durumlarına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Gencan'a göre adlar; *yalın, -i, -e, -de* ve *-den durumu* şeklinde beş tanedir. Gencan, her adın tümcedeki görevinin durum eki almadan yalın durumda bulunmasıyla ve adın tümcede aldığı durum ekiyle belli olduğunu ifade eder (1979: 155).

Nurettin Demir, *Türkçe Biçim Bilgisi* adlı kitapta *Durum Ekleri* başlığı altında, ad kök ve gövdelerindeki durum işaretleyicilerinin öbek veya tümce içindeki adları başka sözcüklere farklı anlam ilişkilerini belirtecek şekilde bağlamaya yaradığını açıklamaktadır (2018: 84). Demir; dil bilgisi kitaplarında adı geçen *yalın, ilgi, belirtme, yönelme, bulunma* ve *ayrılma* şeklinde altı duruma ek olarak *araç* durumundan da bahsetmektedir. Demir'e göre *araç durumu* hem bağımsız hem de ekli biçimi olan, eylemin gösterdiği fiilin hangi araçla yapıldığını belirten ve adın zarf görevinde kullanılmasını sağlayan bir durumdur. Bunun sebebinin ise bazı fiillerin zorunlu öge olarak araç eki almış bir öge istemesi olduğunu açıklamaktadır. *Tanıştır-, karıştır-, çiz-* gibi eylemler bu açıklamayı desteklemektedir çünkü tümcenin eksik olmaması için araç durumuyla işaretlenmiş bir ada ihtiyaç duyulur (2018: 84).

Türkiye'de yürütülen geleneksel çalışmalarda durum kategorisi biçim bilgisel bir kategori olarak çalışılmıştır ancak Avrupa'da yapılan çalışmalarda durum kategorisi biçim bilgisel incelemelerin dışında hem söz dizimsel hem de anlam bilimsel bir kategoridir.

Jean Deny'nin yayımladığı *Türk Dil Bilgisi* kitabında durum işaretleyicileri, *Hâl Eklerinin Biçim Bilgisi* başlığında incelenmiş ve toplamda beş durum tespit edilmiştir. *+(y)I* işaretleyicisini *l' accusatif* (belirtme), *+(y)A* işaretleyicisini *le datif* (yönelme), *+DA* işaretleyicisini *section* (bulunma), *+DAn* işaretleyicisini *ibidem* (Ayrılma), *+(n)In* işaretleyicisini *desinence du genitif* (İlgi) ve *+CA* işaretleyicisini *post position desinence* (Edat sonu) şeklinde adlandırmıştır (2012: 174-175). Ayrıca diğer bir durum işaretleyicisi olan *+(y)IA* işaretleyicisini de edatlar başlığında incelemiş ve *+(y)IA* olarak adlandırmıştır (2012: 532-536).

Jaklin Kornfilt, 1997 yılında yayımladığı *Turkish* adlı kitapta durum kategorisini *Noun Inflection* (İsim Çekimi) başlığı altında *Bound Affixes* (Bağlı Ekler) maddesinde

işlemiştir. Kornfilt, yalın duruma *nominative*, +(y)I belirtme işaretleyicisine *accusative*, +(y)A yönelme işaretleyicisine *dative*, +DA bulunma işaretleyicisine *locative*, +DAn ayrılma işaretleyicisine *ablative* ve +(n)In ilgi işaretleyicisine *genitive* olarak yer vermiştir. Buradaki durum işaretleyicilerine ek olarak +(y)IA işaretleyicisini *Clitic particles* (Klitik parçacıklar) başlığında inceleyen Kornfilt, bu işaretleyicinin ne gerçek bir son ek ne de serbest bir biçim birim olduğunu söylemiş ve +(y)IA'yı bu ikisinin arasında bir yerde olduğu sonucuna vararak *clitic* olarak göstermiştir (1997: 212-215).

Laurie Bauer tarafından yazılan *A Glossary of Morphology* başlıklı kitapta durum terimi, adların veya ad öbeklerinin eylemle, edatla veya bunları yöneten diğer adlarla ilişkisini göstermek için adların ya da ad öbeklerinin işaretlenme sistemi olarak tanımlanmaktadır. Bauer, pek çok dilde durumun adlara gelen biçim birimlerle belirtildiğini ve bu biçim birimlerin adların tümcedeki rolünü gösterdiğini söylemektedir (2004: 25).

Geoffrey Lewis, *Turkish Grammar* adlı kitabında durum işaretleyicilerini *the nouns* (Adlar) başlığı altında incelemiş ve altı tane olarak göstermiştir. Yalın durumu *nominative*, +(y)I belirtme işaretleyicisini *accusative*, +(y)A yönelme işaretleyicisini *dative*, +(n)In ilgi işaretleyicisini *genitive*, +DAn ayrılma işaretleyicisini *ablative* ve +DA bulunma işaretleyicisini *locative* şeklinde adlandırmıştır (2000: 26). Diğer durum işaretleyicilerini ise çeşitli bölümlerde sınıflandırmıştır. +(y)IA işaretleyicisini *postposition* (Edat) başlığında +(y)IA ve +CA işaretleyicisini *İsim ve Sıfat Ekleri* başlığında +CA şeklinde açıklamıştır (2000: 55-84).

Aslı Göksel ve Celia Kerslake'in *Turkish: A Comprehensive Grammar* başlığıyla alana sunduğu kitapta durum kategorisi, *Case* başlığı altında incelenmiş ve altı adet durum tespit edilmiştir. Buna göre, yalın durum *nominative*, +(y)I belirtme işaretleyicisi *accusative*, +(y)A yönelme işaretleyicisi *dative*, +DA bulunma işaretleyicisi *locative*, +DAn ayrılma işaretleyicisi *ablative* ve +(n)In ilgi işaretleyicisi *genitive* olarak adlandırılmıştır (2005: 154). Kitabın çeşitli yerlerinde diğer durum işaretleyicilerine de yer verilmiştir. Örneğin, +(y)IA işaretleyicisi *postposition* (edat) kısmında +(y)IA (2005: 216), +CA işaretleyicisi *yapım eki* başlığında +CA şeklinde belirtilmiştir (2005: 57-58).

Lars Johanson, *Turkic* başlıklı kitabında durum kategorisini *Case Markers* (Durum İşaretleyicileri) maddesinde açıklamıştır. Johanson'a göre yalın durum işaretleyicisizdir. Çoğunlukla İngilizcedeki edatlara karşılık gelen dil bilgisel durum işaretleyicilerinin tekil veya çoğul köklere ya da iyelle işaretlenmiş gövdelere işaretlendiğini söyleyen

Johanson, durum işaretleyicilerinin tümce ögeleri arasındaki bağlantıyı sağlayarak konumsal, zamansal ve araçsal zarf işlevleri gösterdiğini ifade etmiştir (2021: 460-461). Durum işaretleyicilerini *Core Cases* (Asıl Durumlar) başlığında detaylandıran Johanson, asıl durumların geniş işlevsel alanları olduğunu vurgulamış ve Türk dillerini karşılaştırarak *ilgi, belirtme, yönelme, bulunma, yönelme-bulunma, ayrılma* ve *parçacıl tanımlık* gibi durumların olduğunu ve bu durumların dışında kalan ve *Noncore Cases* (Asıl Olmayan Durumlar) başlığında geçen *araç-birliktelik, eşitlik-karşılaştırma-benzetme, yön gösterme, amaçsal-nedensel* ve *üleştirme* durumlarının çoğunlukla vurgulanmayan enklitik belirteçlerle ifade edildiğini belirten Johanson, bu durumların genellikle bağımsız leksikal yapılara geri döndüğünü açıklar (2021: 460-472).

1.6.2. Kırgızcadaki Durum Kategorisine Yaklaşım

Kırgızcayla ilgili yürütülen dil bilgisi çalışmalarına bakıldığında yine durum işaretleyicilerinin söz dizimdeki işlevleri doğrultusunda değil, tek başlarına ve işaretleyen biçim birimin görevi doğrultusunda incelemeler yapılmıştır. Bu incelemeler sonucunda farklı kaynaklarda farklı görüşler tespit edilmiş ve durumların sayısı ve tanımı hakkında ortak bir fikre varılamadığı görülmüştür.

Cahit Başdaş ve Abdülmukaddes Kutlu'nun hazırladığı *Kırgız Türkçesi Grameri* adlı kitapta durum kategorisine *yalın hâl, ilgi hâli, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli* ve *vasıta hâli* dahil edilerek toplam yedi durumdan söz edilmiştir. Buna ek olarak *vasıta hâlinin* “menen” edatıyla yapıldığına değinilmiştir. *Eşitlik hâli* için farklı bir durum söz konusudur. *Eşitlik hâli*, işlevsel olarak daha çok yapım ekine benzediği için yapım ekleri bölümünde işlenmiştir. Ayrıca Kırgız yazı dilinde *yön gösterme hâli* için belirli bir işaretleyicinin olmadığı vurgulanmıştır (2004: 65-73).

Tuncer Gülensoy tarafından hazırlanan *Kırgız Türkçesi Grameri Ses Bilgisi- Şekil Bilgisi* adlı çalışmada *yalın, ilgi, yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma* ve *eşitlik* durumlarından bahsedilmiş ve bu durumlara çeşitli sorular yöneltilerek işlevselliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Örneğin ayrılma durumuna “kimden? neden? ve nereden?” soruları sorulmuş ve böylelikle ayrılma durumunun tümcede neyi gösterdiği ifade edilmeye çalışılmıştır (2016: 125).

Türkiye’de yayımlanan Kırgızca gramer çalışmaları arasında Hülya Kasapoğlu Çengel’in yazmış olduğu *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)* adlı kitapta *Hâl Kategorisi* başlığı altında *yalın* (atooç), *ilgi* (ilik), *yükleme* (tabış), *yönelme* (barış), *bulunma* (catış), *çıkma* (çığış), *vasıta* (instrumental), *eşitlik* (salıştıruu) ve *yön gösterme* şeklinde dokuz durum işaretleyicisine yer verilmiştir. Kasapoğlu Çengel, bu durumları hem biçimsel hem de işlevsel olarak çeşitli örnekler üzerinde incelemiştir (2020: 162-176).

Raymond J. Hebert ve Nicholas Poppe’un hazırladığı *Kirghiz Manual* adlı çalışmada tümcedeki ögelerin birbirleri arasındaki ilişkiyi göstermek için yalın biçimlere eklenen beş durum işaretleyicisinden söz edilmiş ve bu beş durum işaretleyicisi *general* (yalın), *objective* (nesne-belirtme), *dative* (yönelme), *locative* (bulunma) ve *ablative* (ayrılma) olarak adlandırılmıştır. Burada yüklem öznesi konumunda olan ve herhangi bir işaretleyici istemeyen yalın duruma *general* olarak yer verilmiştir. Çalışmada diğer durumlar şöyle özetlenebilir: Geçişli fiilin öznesi spesifikse nesnel yani *objective* durumdur. *Dative* durum yüklem doğrudan nesnesini işaret eder. *Dative* durum eylemin anlamında yön hareketi bilgisi verir. *Locative* durum, bir eylemin veya sürecin konumu hakkında bilgi verir. Ayrıca zaman bildirir. *Ablative* durum bir şeyin kaynağını veya başlangıcını belirten, bir yerden uzaklaşma, kaçma, ayrılma bildiren eylemlerle birlikte kullanılır. Bir şeyin nedenini açıklar. Malzeme, araç vb. gibi bilgileri gösterebilir. Karşılaştırma yaparken sıklıkla kullanılır (1963: 10-13).

Mairam Abylkasymova ve Gulaim Jumabaeva’nın yazdığı *Kyrgyz Language Manual* başlıklı kitapta *yalın*, *ilgi*, *belirtme*, *yönelme*, *bulunma* ve *ayrılma* şeklinde altı durum söz konusudur. *Declension of Nouns* (Ad Çekimleri) başlığı altında tümcedeki adların diğer ad veya ögelerle olan ilişkisini göstermede kullanılan durumlar hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler şöyle özetlenebilir: *Yalın* durum tümcede özneyi işaret eder. *İlgi* durumu sahiplik bildirirken kullanılır. *Yönelme* durumu özellikle İngilizcede “to, into, towards” gibi yön ifade eden durumdur. *Belirtme* durumu doğrudan nesnelere belirtir. *Bulunma* durumu yine İngilizcedeki “in, at, on” gibi konum bildiren bir durumdur. *Ayrılma* durumu bir yerden ayrılmayı bildirir (1997: 15-16).

Lars Johanson’un editörlüğünde hazırlanan *The Turkic languages* adlı çalışmada Mark Kirchner’in yazdığı “Kirghiz” başlıklı bölümde yalın, ilgi, belirtme, yönelme, bulunma ve ayrılma olmak üzere altı durumdan söz edilir (1998: 347-348).

Kırgızca gramerciliğine gelindiğinde ise araştırmacılar, durum kategorisinin tanımı ve sayısı konusunda hemfikir görünmektedirler. Çalışmalara bakıldığında, A. Akunova, B. Çokoşeva ve G. Eşimbekova'nın birlikte hazırladığı *Azırkı Kırgız Tili, Morfologiya* adlı eserde “Durum kategorisi, adları birbirleriyle veya başka sözcüklerle birleştirir ve sözcüğün anlamını, tümce içindeki uyumunun durumunu açıklamak için kullanılır.” şeklinde bir tanım yapılmıştır. Bu tanıma ek olarak durum kategorisinin *atooç* (yalın), *ilik* (ilgi), *tabış* (belirtme), *barış* (yönelme), *catış* (bulunma) ve *çığış* (ayrılma) durumları olmak üzere altı üyesi olduğu belirtilmiştir (2009: 29).

İbrayim Abduvaliyev'in yazdığı *Kırgız Tilinin Morfologiyası* adlı çalışmada da yine altı durum işaretleyicisinden söz edilmiştir ancak söz konusu eserde diğer Kırgız gramercilerden farklı olarak durum işaretleyicileri özelliklerine göre dil bilgisel (yalın, ilgi, belirtme) ve uzamsal (yönelme, bulunma, ayrılma) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (2008: 56).

S. Kудaybergenov'un yayımladığı *Kırgız Adebıy Tilinin Grammatikası* isimli kitapta da yine söz konusu altı durum işaretleyicisinden bahsedilmektedir (1980: 118-125).

Oruzbayeva'nın öncülüğünde tarafından hazırlanan *Azırkı Kırgız Adabıy Tili: Fonetika, Leksikologiya, Leksikografiya, Frazelogiya, Morfologiya, Sintaksis, Stilistika, Tekstaanuu, Lingvopoetika* adlı kitapta “Adlar veya ad soylu sözcükler tümce içinde kullanıldıklarında daima bir durum işaretleyicisiyle çekime girer ve çekime girdiği sözcüğü kendinden sonraki sözcüklere bağlayarak diğer sözcükler arasındaki durumunu belirtir.” şeklinde bir tanım yapılmış ve altı durum işaretleyicisi tespit edilmiştir (2009: 289-302).

İ. A. Batmanov da *Upotreblenye Padejey V Kirgizskom Yazıke* adlı eserinde genel görüşe katılarak altı durum işaretleyicisi belirtmiştir (1938: 5-11).

Esenkul Abduldayev'in öncülüğünde hazırlanan *Grammatika Kirgizskogo Literaturnogo Yazıka, Fonetika-Morfologiya* adlı kitapta, Kırgızcada altı durum işaretleyicisinin olduğu ifade edilmekle birlikte her durum işaretleyicisinin sahip olduğu işlevler sıralanarak açıklanmaya çalışılmıştır (1987: 137-145).

1.7. MANAS DESTANI

1.7.1. Destan

Destan, Farsçada “dâstân sözcüğünden gelir. Anlamı “efsane, mesel ve hikâye”dir. Destan kavramı hakkında birçok görüş vardır. Boratav, destanı toplumun arzularını sembolleştirerek etkili unsurlar hâline gelen kahramanların dış kuvvetlerle, örneğin ilâhlarla, tabiatla, afetlerle veya başka milletlerin kahramanlarıyla ettiği mücadelelerin romanı olarak görür (2014: 73). Elçin, destanların nazım şeklinde ortaya çıkan en eski anonim halk edebiyatı ürünlerinden olduğunu ve bu ürünlerin sözlü geleneğe bağlı olarak ortaya çıktıklarını söyler (2000: 63). Köprülü ise destanların, milletin maneviyatından, ruhundan, tarihî ve estetik varlığından kendi kendine doğmuş ortak verimler olduğunu düşünür (2011: 41).

Kırgızlar destan kavramının karşılığı olarak “comok” sözcüğünü kullanırlar. Yudahin’in hazırladığı *Kırgız Sözlüğü*’nde “Comok, kahraman destanı; bu kabilden bir eser. Comokçu, masal anlatan, hikâye söyleyen. Comokto-, anlatmak, hikâye söylemek” olarak geçer (2011: 221). Bu açıklamaya bağlı olarak *Kırgız Adabiyatı* adlı ansiklopedik sözlükte comok, sözlü edebiyatta çok bilinen, hayal ürünleriyle oluşturulan, olayları anlatmaya dayalı, fanteziye bağlı, içeriği insana hoş gelen anlatı türündeki eser olarak açıklanmıştır (Asanov, Akmatliyev 2004: 142). Kırgız Etnografyası Boyunça Sözdük’te de comok için “Kırgızların sözlü edebiyatındaki en eski türlerinden biri, kara söz şeklinde halk şairleri tarafından söylenen veya yazıya geçirilen sözlü hikâyeler” şeklinde bir tanımlama yapılmıştır (Karatayev, Eraliyev 2005: 174).

Destan hakkında yapılan açıklamalardan sonra destanı şu şekilde özetleyebiliriz: Destan, halkların kimlik kazanmasında önemli rol oynayan, toplumları derinden etkileyen savaşlar, göçler, istilalar gibi olayların halk şairleri tarafından manzum şekilde aktarılmasıyla meydana gelir. Bu sebeple, toplumları etkileyen tarihî olayların anlatıldığı eserlerdir. Bu tarihî olaylar, değişik hayal unsurlarıyla süslenerek olağanüstülük değeri kazanır ve destanlarda olağanüstü olaylar söz konusudur.

1.7.2. Manas Destanı ve Sagımbay Orozbak Uulu Varyantı

Kırgızlara ait olan *Manas Destanı*, hacim açısından dünyanın en büyük destanlarından biri olarak görülmektedir. *Manas Destanı*, Kırgızların düşman olarak gördükleri Kalmuklar ve Çinlilerle yaptıkları savaşların ve bu savaşlar esnasında kendi içlerinde meydana gelen iç çatışmaların anlatıldığı manzum bir eserdir. *Manas Destanı* pek çok varyanta sahip olmasına rağmen bu varyantların çoğunda Manas, Semetey ve Seytek şeklinde üç temel bölüm yer almaktadır. Sözlü edebiyat geleneğinin kuşaktan kuşağa aktarılması özelliğinin günümüzde de var olduğunun bir göstergesi olan *Manas Destanı*, “Manasçı” ya da “Semeteyci” şeklinde adlandırılan destan anlatıcıları tarafından bir milyon mısra hâlinde anlatılmaktadır (Yıldız 1995: 21). Manasçılar, kendi dünya görüşlerine göre çeşitli eklemeler yapabilmektedir. Dolayısıyla uzunluğu hakkında da farklılıklar görmek mümkündür. Destanın ortalama 500.000 mısra şeklinde yazıldığı tespit edilmiştir (Gülensoy 2011: 20; Yalçın 2008: 118). *Manas Destanı*'nın varyantları arasında W. Radloff'un yedi bölüm hâlinde derlediği, 11 bin 454 mısra şeklinde sunduğu ve sadece Manas Bölümü'nü içeren eseri önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmamızın malzemesini oluşturan ve bir diğer önemli varyant olarak değerlendirilen Sagımbay Orozbek Uulu varyantı ise Manas (180.000 mısra), Semetey (316.157 mısra) ve Seytek (84.514 mısra) olarak üç bölüm hâlinde yayımlanmıştır. Çeribaş'tan alınan bilgiye göre, Sagımbay, *Manas Destanı*'nin üç bölümünün tamamını ezbere söyleyen destancılardan biridir. Sagımbay'ın ağzından 1922 yılından itibaren *Manas Destanı* yazıya geçirilmeye başlanır. İlk olarak Başkurt Türkü Kayum Miftakov, yaz ayında gidip Sagımbay'ı Solton-Sarı yaylasında bulur ve ziyaret eder. Nann'a birlikte giderler ve Manas'ın yazıya aktarılma süreci olan dört yıl başlar (1922 haziran, temmuz aylarından 1926 yılının ağustos ayına kadar). Kayum Miftakov'dan sonra kendisi de Manasçı olan İbrayım Abdrahmanov destanı yazıya geçirme işine devam eder. Bunlara zaman zaman Saparbay Sooronbayev da katılır ve destancıdan alınan malzemeleri kopyalar (2012: 113-120). Manasçı Sagımbay Orozbek Uulu'ndan 1922 ile 1926 yıllarında 180.378 mısra yazıya geçirilmiştir. Sagımbay'dan ilk altı ay içinde Manas'ın Doğumu, Çocukluk Çağı (10.938 mısra) ve Manas'ın On Bir Du-Du'yla Savaşı (7.625 mısra) yazıya geçirilir (Musayev 1995: 38).

Sagımbay'ın varyantında Manas'ın soyağacını, babası Cakıp'ın çocuk sahibi olamamaktan çektiği ızdırabı, Manas'ın doğumunu, çocukluk çağını ve ilk kahramanlıklarını anlatan bölümler "Manas'ın Doğumu ve Çocukluk Çağı" epizodu olarak

anılmaktadır. Destanın ikinci bölümü "Manas'ın On Bir Du-Duu'yla Savaşı" başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde Manas, Çin ile müttefik olan Uygur hanlarına karşı savaş açar. Manas'ın atalarının yetiştiği yer olan Ala-Too'yu düşmanlardan kurtarması bölümü destanın diğer temel olaylarından biridir. Bu olayı "Manas'ın Ala-Too'dan Altay'a Göçüp Gelişi" bölümü takip eder. Destanda Dördüncü Kazat şeklindeki bölüm "Almambet Hikayesi" olarak bilinmektedir. Buradan itibaren destanda sırasıyla "Manas'ın Kanıkey'le Evlenişi", "Közkamanlar Hikayesi", "Manas'ın Halkını Çoğalıp Kırgızların Dünya Ortası Olan Talas'a Göçüşüne İzin Vermesi", "Kökötöy'ün Aşı", "Çoç Çabuul (Büyük Talan)", "Kiçi Çabuul (Küçük Talan)" gibi bölümler gelmektedir (Musayev 1995: 46-48). Destanın el yazma nüshası 5505 yaprak olup (180.378 mısra) Kırgız İlimler Akademiyası Kol Cazına Fondu'nda bulunmaktadır (Aliyev, Sarıpbekov, Matiyev 1995: 291).

Manas Destanı hakkında ilk yazı Franel tarafından 1849 yılında yayımlanan bir raporda yer almıştır (İnan 1959: 125). 20 yıl sonrasında W. Radloff, *Manas Destanı*'nın büyük bir bölümünü derlemiş ve 1885'te "Türk Halk Edebiyatı Örnekleri" adını verdiği külliyatta Almanca tercümesiyle yayımlamıştır. Manas metinlerinin sistemli bir biçimde derlenmesi ise Musayev sayesinde olmuştur. Musayev 1920'li ve 1930'lu yıllarda yaptığı derlemeleri iki bölüme ayırmış ve sunmuştur. Sonrasında, 1930'lu ve 1940'larda Kırgız Dili ve Edebiyatı Enstitüsü, halk bilimi ilkelerine uygun yöntemlerle metin toplamaya başlamıştır (Türkmen 1995: 3). 1952 yılında Rus Bilimler Akademisinin öncülüğünde Bişkek'te düzenlenen "Manas Konferansı", Manas araştırmacılarının ve Manas malzemesinin tanıtımında rol oynamıştır. SSCB Bilimler Akademisi Başkanlığı'nın kararıyla Kırgızistan Sosyalist Cumhuriyeti'nde Kırgızistan Bilimler Akademisinin Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nde "Manas Çalışmaları Bölümü" kurulmuştur (Türkmen 1995: 3). Türkiye'de *Manas Destanı* üzerine çalışan birçok araştırmacı görmek mümkündür. Abdulkadir İnan (1987), Emine Gürsoy Naskali (1995) Fikret Türkmen (1995), Naciye Yıldız (1995) ve Mehmet Çeribaş (2012) Türkiye'de *Manas Destanı* üzerine çalışanlardan bazılarıdır.

Destanla ilgili farklı yaklaşımlar ve değerlendirmeleri görmek mümkündür. Bunlardan biri Bahaeddin Ögel'e aittir. Ögel'e göre Kırgızlar dar bir dünya görüşüne sahiptir. Dolayısıyla meydana getirilen eser; göçer şekilde yaşayan, dünyayla tanışmamış ve büyük bir devlet hayatı yaşamamış Kırgızlar tarafından Oğuz-Han efsanesini taklit etme

yoluyla ortaya çıkarılmıştır (1993: 495). Abdülkadir İnan ise *Manas Destanı*'nın göçebe ve savaşçı Kırgızların hayatlarını tüm yönleriyle gösterdiğini, gündelik Rus gazetelerinde yer alan Manas'a dair yazıların firkacılık ve Rus hakimiyetini yansıttığını ileri sürmektedir (1987: 100). *Manas Destanı* hakkında yapılan değerlendirmelerden biri de Cengiz Aytmatov'a aittir. Aytmatov, *Manas Destanı*'na "Kadim Kırgız Ruhunun Zirvesi" başlığıyla yazdığı ön sözde *Manas Destanı*'nın bir kahramanlık destanı olduğunu söyleyerek destanda gerçek hayatın ve Kırgız halkının kaderini ilgilendiren tarihî olayların yansıtıldığını ifade etmiştir. Kırgız dili var oldukça *Manas Destanı*'nın Kırgızlar için millî bir zirve olarak kalacağını söylemiştir (1982: 3-8).

Destan sadece Kırgızlara değil, Orta Asya'da meydana gelen tarihî olaylarla ve medeniyetlerle ilgili çalışmalara ışık tutması bakımından tüm Türk boylarına ait bir eser olarak değerlendirilmektedir.

1.8. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.8.1. İşlevsel Dil Bilimi

İşlevsel dil biliminin kurucusu Fransız dil bilimci A. Martinet olarak kabul edilir. Dilde bir düşünce akımı olarak ya da dillerin tasarlanmasında kullanılan bir kuram olarak ortaya atılan işlevsel dil bilimi, dili bir iletişim aracı olarak görür ve dilin yapısını betimlemeyi hedefler. Böylelikle var olan tüm dilsel birimler ve aralarındaki dil bilgisel ilişkiler, ait olduğu durum içinde üstlendikleri işlevlere göre incelenir ve betimlenir.

İşlevsel dil bilimi, dil kullanımının altında yatan dilsel yetilerle ilgilenir ve doğal dillerin dil bilgisel düzenlemesine ilişkin genel bir kuram olarak hazırlanmıştır (Schaarig 1998:9). Doğal dillerin sahip olduğu temel özelliklerden biri bildirişim sağlama işlevidir ve bu özellik işlevsel dil biliminin de temelini oluşturur. İşlevsel dil bilimi yöntemlerinde kullanılan temel kural, olguların bildirişim gereksinimini karşılamadaki yerini tespit etmek ve bu tespit sonucunda dil dizgesi içerisindeki konumunu belirlemektir (Vardar 1998: 129).

Dilde var olan ögeleri ve bu ögelerin bağlantılarını bildirişim sistemindeki işlevleri açısından inceleyen işlevsel dil bilimi, dil olgularının tespitinde ve yorumlanmasında bildirişim işlevine öncelik tanıyan dil bilimsel betimlemeyi gerçekleştirmeye önem veren yapısal bir dil bilimi akımıdır.

İşlevsel dil bilgisi ise bir dilin görev ve anlam ögelerinin (ses, ek, sözcük, sözcük grubu, tümce, tümcenin ögeleri) belirli bir metin parçasında kullanımını, neden seçildiklerini ve ne tür işlevler gösterdiklerini saptamaya çalışır. İşlevsel dil bilimi genel bir kavram olup tüm dilleri incelerken işlevsel dil bilgisi bir dil üzerinde inceleme yapar. İşlevsel dil bilgisi, ses birimlerin, biçim birimlerin ve anlam birimlerin tümcedeki anlamsal göstergelerini saptayarak dildeki işlevlerini belirlemeye çalışır.

Çalışmamızda işlevsel dil bilgisi temelli bir yaklaşımla durum işaretleyicileri ve sahip oldukları işlevler üzerinde durulacaktır. Durum işaretleyicileri tümce kuruluşunda önemli rol oynayan unsurlardır. Genellikle dil bilgisi kitaplarında birincil işlevleriyle yani en sık kullanılan işlevlerinin isimleriyle adlandırılmaktadırlar. Ancak incelendiğinde bir durum işaretleyicisinin birden fazla işlevi olabileceği bilinmektedir. Kırgızcada da durum işaretleyicilerinin birçok farklı işlevi ve kullanımı olabilir. Öte yandan, Kırgız kültüründe *Manas Destanı* ve Manas anlatıcılığının özel bir yeri vardır. Sözlü kültür ürünü olan, sonradan yazıya geçirilen Manas metninin standart dil özelliklerinin yanı sıra bazı ağız özelliklerini de yansıtabileceği, dolayısıyla işlevsel dil bilgisi temelli bir çalışma kapsamında zengin veri sunabileceği düşünülmektedir.

1.9. TEMEL KAVRAMLAR

1.9.1. Durum Kavramı

Durum kavramının işlenişi Eski Yunanca ve Latince'deki dil bilgisi geleneğinde görülmektedir. Eski Yunancada *case* (durum) kavramı, “düşen, uzaklaşan” anlamına gelen *ptotis* sözcüğünün Latince'deki karşılığı olan *casus*'tan gelmektedir (Uzun 2004: 169). Kavramın dil bilimsel bir kategori olarak ele alınması ise Aristoteles'in

Poetika'sında tespit edilmiştir. Bu kavram İngilizcede *Case*, Almancada *Kasus*, Fransızcada *Cas* ile karşılanmaktadır. Osmanlıca dil bilgisi çalışmalarında *Ahval-i İsm* olarak gösterilmiştir. Günümüz Türkoloji araştırmalarında ise *Hâl* ve *Durum* kavramları kullanılmaktadır.

1.9.2. Durum Kategorisi (Cöndömölör Kategoriyası)

Dil, insan deneyiminin her toplulukta farklı şekilde, anlamsal bir içerikle ve sessel bir anlatımla donanımlı anlam birimler biçiminde ayırt edilmesini sağlayan bir bildirişim aracıdır (Martinet 1985: 13). Dil, bildirişimi sağlarken sistematik kodlarla örülü bir dizgeyle var olmaktadır. Bu dizgenin varlığı, dilin inşasının belirli bir sistem üzerinden yükseldiğini gösterebilir. Dil bilimsel açıdan dizgelerin belirlenip incelenmesi dil bilgisi sayesinde gerçekleşir. Dil bilgisi, esasen dilin seslerini, sözcük yapılarını, sözcük anlamlarını ve kökenlerini, tümce kuruluşlarını ve bütün bunlar ile ilgili kuralları inceleyen bir bilgi dalıdır. Bu tanımdan hareketle insan dilinin incelenmesinde dil bilgisine ihtiyaç vardır. Gelişmiş insan dilinin söz dizimle birlikte meydana geldiği düşünülmektedir (Fischer 2013: 44). Söz diziminde rol oynayan özne, nesne, yüklem gibi unsurlar dilin sahip olduğu dizgeyle ilgili bilgiler aktarabilir. Örneğin, ÖNY dizilimi şeklinde tümce kuruluşu olan diller zengin bir durum dizgesine sahiptir (Singh 1994: 217).

Dilin kullanımında varlık ile varlığın veya varlık ile eylemin yapıları arasındaki ilişkilere ad çekimi denmektedir. Karaağaç, ad çekiminde yer alan ekleşmiş veya ekleşmemiş tüm çekimlik bağlı birimlerin, varlığın nitelendiği yapılar olan söz öbekleri ile eylemin nitelendiği yapılar olan tümcelerdeki öğelerin arasındaki ilişkilerin adları olarak açıklamaktadır (2019: 324). Tüm dillerde anlatılmak istenen sözler ancak bu ilişki adlarıyla bir araya getirilebilirler ve bu ilişkileri de bağlı birimlerle ifade ederler.

Durum kategorisi, adın tümce içerisinde yalın veya işaretlenmiş şekilde diğer öğelerle olan ilişkisini gösteren, tümcedeki söz dizimsel ve anlam bilimsel görevini belirleyen dil bilgisi kategorisi olarak tanımlanabilir. Durum kategorisi, sayı ve cinsiyetle birlikte dünya dillerinde yaygın olarak görülen çekim kategorilerindedir. Örneğin, *The World Atlas of Language Structures*'in, WALS (49A) numaralı maddesi, dillerdeki durum sayısının

(Number of Cases) bilgisini vermektedir. Buna göre, herhangi bir durum işaretleyicisine sahip olmayan diller olduğu gibi 2 ila 10 arasında ve 10'dan fazla olmak üzere durum işaretleyicisine sahip dillerin de olduğu belirtilmiştir. Araştırmada Kornfilt kaynak gösterilerek Türkçenin 6-7 durum işaretleyicisi olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Kornfilt, Türkçenin durum işaretleyicilerini yalın, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma ve ilgi durumu işaretleyicisi olarak sıralamaktadır (1997: 212).

Kırgızca'yı da 6-7 durum işaretleyicisi bulunan diller arasına dahil etmek mümkündür. Kırgızca gramerlerde durum işaretleyicileri *cöndömölör* başlığı altında ele alınır. Durum kategorisinde ise genellikle *yalın* (atooç), *belirtme* (tabış), *yönelme* (barış), *bulunma* (catış), *ayrılma* (çığış) ve *ilgi* (ilik) durumları olmak üzere altı durum işaretleyicisinden söz edilir (Abduvaliyev 2008: 56; Kудaybergenov 1980: 118-125; Batmanov 1938: 5-11; Abduldayev 1987: 137-145).

1.9.3. Yalın Durum (Atooç Cöndömösü)

Ad kök ve gövdelerinin herhangi bir durum işaretleyicisi almamış veya *sıfır ek* almış şekli yalın durum olarak ifade edilmektedir. Türkiye Türkolojisinde yalın durumla ilgili görüşlerden bazıları şu şekildedir: Korkmaz, yalın durumun çokluk ve iyelik işaretleyicilerini alabildiğini ifade ederek yalın durumu “adın tümcede anlam ilişkisi yönünden başka bir sözcüğe bağlı olmayan durumu” şeklinde tanımlar (2009: 267). Modern dil biliminin yalın durum hakkındaki görüşleri şöyledir: Vardar, yalın durumu, tümcede özne işlevini üstlenen ve adın temel biçimi sayılan durumu olarak tanımlar ve yalın durumdaki adın sıfır biçimcikle gösterildiğini ifade eder (2002: 215). Aksan da yalın durumu, adın herhangi bir son ek almamış hâli olarak açıklar (2003: 91). Tümcede söz dizimsel yapılar incelendiğinde bazı biçim birimlerin herhangi bir ses bilgisel işaretleme veya kodlama olmadan da bulunabileceğine değinen Uzun, öznenin genellikle işaretleyicisiz olduğuna dikkat çekerek tümcede özneyken işaretleyici almamış biçimlerin yalın durumda bulunduğunu söyler (2006: 26). Modern dil bilim bahsi geçen işaretleyicisiz görünümü *sıfır biçimcik* (zero morph) veya *sıfır biçim birim* (zero morphem) şeklinde adlandırır ve bu durumu yokluk işareti {Ø} ile gösterir (2000: 192). Doerfer, Türk dillerinde, Eski Moğolcada olduğu gibi yalın durumu işaretleyen herhangi bir işaretleyiciye dair hiçbir iz olmadığını söyler (1963: 88). Johanson da yalın durumun

işaretleyicisiz olduğunu belirtir ve yalın durumun ana tümcelerdeki öznelere, spesifik olmayan doğrudan nesnelere ve zarf tümleci yapılarında kullanıldığına dikkat çeker (2021: 461). Yalın durumu gösteren herhangi bir işaretleyici veya ögenin olmadığını ifade eden Demir, yalın durumun tümcede özneyi gösterdiğini belirtir. Nesnenin de işaretlenmediği durumların olduğunu söyleyen Demir, böyle durumlarda nesne ile eylemin yan yana bulunduğunu ifade eder (2017: 84). Ayrıca tümcede nesnenin oluşu, ancak geçişli bir eyleme bağlı olarak gerçekleşir; çünkü geçişli eylemler nesne ister. Fakat özne için böyle bir şeyden bahsedilemez. Nesnesi işaretleyicisiz olan tümcelerin öznesi ayrıca yer alabilmektedir. Dolayısıyla tümcede işaretlenmemiş adların söz dizimindeki işlevlerini tespit ederken yükleme işaretleyicisiz bağlanan adların özne veya nesne olup olmadığına dikkat etmek gerekir (2017: 84-85). Kırgızcada durum kategorisi ile ilgili çalışmalarda da yine yalın durumun işaretleyicisiz olduğu görüşü ortaktır. Örneğin Abduvaliev, Modern Kırgızcada yalın durumun işaretleyicisiz olduğunu belirtir ve adların asıl şekillerinin yalın durumdaki biçimlerine göre ifade edildiğini açıklar (2008: 58). Kудaybergenov da yalın durumu işaretleyicisiz kabul eder ve yalın durumun tekil, çoğul ve iyelik hâlinde olabileceğini söyler. Bunlara ek olarak yalın durumun bir kişinin veya bir varlığın adını belirttiğini ifade eder (1980: 112).

Yalın durum tümcede bazı işlevlere sahiptir. Korkmaz yalın durumun işlevleri hakkında şu görüşleri ifade etmiştir: “Yalın durum tümcede; *konusmacı sözünü tamamladı* örneğinde olduğu gibi bir işi yapanı gösterebilir. Birini adı, unvanı ya da mesleği ile çağırılmaya yarar. Belirtisiz ad tamlamalarında “tamlayan” görevinde, sıfat tamlamalarında ise “niteleyen” görevinde olur.” (2009: 267). Yalın durumda bulunan adlara iyelik ve çokluk işaretleyicilerinin gelebileceğini söyleyen Abduvaliev, bu adların bir türü, varlığı veya şeyi belirttiğini ifade eder (2008: 58-59). Yalın durum tanımlamalarında birlik bulursa da işlevleri hakkında aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

1.9.4. Belirtme Durumu (Tabış Cöndömösü)

Belirtme durumu işaretleyicisi tümcede eylemin gösterdiği fiilden doğrudan etkilenen adı yani nesneyi işaretlemektedir. Bu işaretleyiciyle işaretlenmiş ad, tümcede belirtili nesne

olarak görev alır. Belirtme durumu; geçişli yani nesne isteyen bir eyleme bağlı olarak kendini gösterebilir. Belirtme durumuyla ilgili görüşlerden bazıları şu şekildedir: Lewis, belirtme durumunun bir eylemin belirli nesnesini, yani tanımlanmış bir nesneyi işaretlediğine dikkat çeker (2000: 34). Underhill, adın eylemin nesnesi olma durumunda belirtme durumuyla işaretlendiğini ve bu işaretlemenin nesne belirtisizse kullanılmadığını savunur (1985: 50). Fakat Johanson (1977) ve Csátó (1988), bu işaretlemenin nesne belirtisizse kullanılmadığı görüşüne katılmazlar. Csátó “Referential properties of some Turkish determiners” başlıklı makalesinde bu fikre aşağıda verdiği örneklerle karşı çıkar:

a. *Bugün ben evimdeki kitaplıktan belki elli, belki otuz, belki on yıllık **bir kitabı** açıp bakabiliyorum.*

b. ***Bir kitabı** en az dört kez yazmak sizin çapınızdaki bir yazar için çok olmuyor mu?* (1988: 118).

Yukarıda verilen *a* ve *b* örneğinde nesne belirtisiz olmasına rağmen belirtme durumuyla işaretlenmiştir. Buna göre belirtme durumunun yalnızca [+belirtlilik], definite [-belirtlilik], indefinite karşıtlığı gösterdiğini savunmak doğru değildir. Csátó, bu karşıtlığın dışında [+gönderimli], referential; [-gönderimli], non-referential; [+özellik], specific; [-özellik], non-specific karşıtlıklarına da dikkat etmek gerektiğini söyler (1988). Belirtme durumu hakkında yapılan tanımlamalar ve açıklamaları kısaca özetleyecek olursak belirtme durumu tümcede geçişli eyleme bağlı olarak ortaya çıkmaktadır ve nesne konumunda görülmektedir.

Korkmaz “yükleme durumu” adını verdiği bu durumu geçişli eylemle kurulan bir tümcede eylemin etkisinde olan adın bulunduğu durum olarak açıklar (2009: 277). Belirtme durumuyla işaretlenen adın yüklem gösterdiği ve öznenin yaptığı işten etkilendiği için nesne görevinde olduğunu ve belirtme rolüyle yüklendiğini ifade eder (2009: 277-278). Modern dil bilimcilerin belirtme durumu hakkındaki görüşleri şöyledir: Vardar, belirtme durumunun “eylemin en dolaysız biçimde etkisi altında kalan ögeyi gösterdiğini” ifade eder (2002: 37). Uzun, belirtme durumunun biçim bilgisel bir işaretleyiciyle gösterilmesinden çok *belirlilik* kavramıyla ilgili olduğunu söyler (2000: 190-191). Tümcede nesne konumundaki adın belirtme durumuyla işaretlenmesi, bahsi geçen adın konuşur veya dinleyici açısından bilinen, belirli bir varlığı gösterdiğine işaret edebilmektedir. Bu durum, Uzun’un açıklamasıyla örtüşmektedir. Aksan, belirtme

durumunun tümleç ve yüklem arasındaki ilişkiyle ilgili olduğunu ve tümcede adın belirttiği varlığın bilinen ve spesifik bir nesne ya da canlı olduğunu açıklar (2003: 91). Demir, adların ve geçişsiz eylemlerin belirtme durumuyla işaretlenmiş bir tümce ögesini söz dizimsel açıdan yönetemediklerini ve bu yüzden geçişsiz eylemlerle oluşturulan veya yüklemi ad olan tümcelerde nesnenin bulunmadığını belirtir (2017: 86). Göksel ve Kerslake, Türkçede nesne belirliyse belirtme durumuyla işaretlendiğini söyler ve belirtme durumunun temel işlevinin geçişli eylemle kurulan bir tümcede belirtili nesneyi göstermek olduğunu ifade eder (2005: 128-132). Bussmann, belirtme durumuyla işaretlenmiş ad öbeklerinin genellikle söz dizimsel bağlamda belirtili nesne konumunda bulduklarını söyler (2006: 9). Bu açıklamaya istinaden Crystal da gramatikal ilişkilerin çeşitli çekim biçim birimlerle gösterildiği dillerde belirtme durumunun çoğunlukla eylemin belirtili nesnesini ifade ettiğini düşünür (2008: 7).

Kırgızca durum kategorisi çalışmalarında da belirtme durumunun nesneyi gösterdiği konusunda uzlaşma görülür. Abduvaliev, belirtme durumunun eylemin doğrudan etkilediği belirli bir adı gösterdiğini ve tümcede “ne?, neyi?, kimi?,” sorularına cevap vererek nesneyi belirttiğini ifade eder (2008: 66). Buradaki belirli adlar, konuşan ya da dinleyen tarafından bilinen bir şeyi ifade eder. Kudaybergenov da belirtme durumundaki adın nesne konumunda olduğunu söyler. Belirtme durumunun iyelik işaretleyicileri ve işaret sıfatlarıyla birlikte kullanılabilirdiğini açıklar (1980: 115).

Belirtme durumunun tümcede farklı işlevleri vardır. Bu işlevler konusunda çeşitli fikirler öne sürülmüştür: Kahraman, belirtme durumunun *Ağzını açmıyor, Yumruğunu masaya vurdu, Ağaca bıçak sapladı* örneklerinde olduğu gibi eylemin yapılmasını gerçekleştiren araç ve *Ununu elemiş, Eleğini duvara asmış, Beyaz gelinlikler giyeceğim* örneklerinde olduğu gibi eylemin yapılmasında kullanılan *gereç* işlevine sahip olduğunu düşünür. Belirtme durumu bunlara ek olarak *Eski günleri hayal ediyormuş, Bu noktayı açıklamıyor mu?* örneklerindeki gibi eylemin konusunu da bildirebilmektedir (1999: 286). Lewis, belirtme durumunun tümcede işaret sıfatıyla ve iyelik işaretleyicileriyle birlikte kullanıldığına dair örnekler verir; *Bu gazete-yi çıkarmak zor iş, Ev-imiz-i*. Lewis, spesifik bir yer ya da kişi adının niteliğini anlatırken belirtme durumundan faydalandığını *Hasan'ı hemen tanıdım, Adana'yı gezdik*; bir metinde ya da herhangi bir bağlamda daha önce adı geçen bir şeyi tanımlarken belirtme durumunun kullanıldığını belirtir; *Kitab-ı okumadım, Öküz-ü aldı* (2000: 34).

1.9.5. Yönelme Durumu (Barış Cöndömösü)

Yönelme durumu, tümcede eylemin bir yere, zamana, olaya ya da kişiye yöneldiğini belirten bir durumu ifade etmektedir. Diğer durum işaretleyicileri gibi adı eyleme ve edatlara bağlayabilmektedir. Korkmaz, yönelme durumu hakkında “sözcük gruplarında ve tümcelerde eylemdeki hareketin yöneldiği adın içinde bulunduğu durum” şeklinde bir açıklama yapmıştır (2009: 280). Vardar, yönelme durumunu “adın gösterdiği kavrama dönüş ya da yöneliş anlatan durum” şeklinde tanımlamıştır (2002: 255). Aksan’a göre de yönelme durumu bir nesneye, varlığa yönelme içermektedir (2003: 91). Uzun, yönelme durumunun biçim bilgisel yani her zaman işaretleyicilerle gösterilen bir durum olduğunu belirtmiştir (2000: 192). Lewis, yönelme durumunun bir yeri, bir amacı, bedeli ve bir eylemin dolaylı nesnesini gösterdiğini belirtmiştir (2000: 35). Göksel ve Kerslake, yönelme durumunun bir eylemin alıcısını, faydalanıcısını, yönünü, hedefini gösterdiğini ve duyu fiilleriyle birlikte sıklıkla kullanıldığını ifade etmiştir (2005: 157). Johanson, yönelme durumunun eylemlerin dolaylı nesnelere, alıcılarını, yararlanıcılarını, yönünü, hedefini ve amacını ifade eden tamamlayıcıları belirttiğini söyler (2021: 461). Demir, yönelme durumu işaretleyicisinin eylemin belirttiği oluşun yönünü, bedelini göstermek için kullanıldığını ve bu işaretleyiciyi alan ögenin tümcede dolaylı tümleç işlevinde olduğunu söylemiştir. (2017: 86).

Kırgızca durum kategorisi çalışmalarında *barış cöndömösü* olarak adlandırılan yönelme durumunu tümcede belirtilen hareketin, düşüncenin yönünü gösteren bir durum olarak ifade eden Abduvaliev, bu durumun ayrıca “kime? neye? nereye?” sorularına cevap verdiğini de belirtmiştir (2008: 63). Kudaybergenov da yönelme durumunun bir olaya, kişiye, zamana ve yere yaklaşma bildirdiğini söylemiştir (1980: 114).

Yönelme durumunun tümcede farklı işlevleri vardır. Korkmaz yönelme durumunun dolaylı tümleç oluşturduğunu, adı eyleme zaman, süre ve amaç işleviyle bağladığını, tümcede “-dan dolayı”, “-dığı için” anlamları verebildiğini, ikilemeler kurduğunu, edatlarla birlikte kullanılarak zarflar oluşturduğunu, bir şeyin miktarını, fiyatını bildirdiğini açıklamıştır (2009: 280-289). Lewis de yukarıdaki fikirlere benzer bir şekilde yönelme durumunun amaç, fiyat, yer bildirdiğini ifade etmiş ve *başla-*, *devam et-*, *var-*, *inan-* gibi bazı eylemlerle sık olarak kullanıldığını işaret etmiştir (2000: 35). Buran,

yönelme durumunun zaman, fiyat, miktar, süre sınırı, sebep bildirdiğini, ikilemeler kurduğunu, edatlarla birlikte sıklıkla kullanıldığını, hareket, iş ve nesnenin yönünü belirttiğini söylemiştir (1999:271-272). Abduvaliev, yönelme durumundaki bir adın bir kişiye, bir varlığa veya bir yere doğru yön ifade eden işlevleri olduğuna değinmiştir (2008: 63-66). Demir, yönelme durum işaretleyicisinin zaman adlarını işaretlediğinde sınırlama anlamı kattığına ve bu durumdaki sözcüğün zarf olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir; “Sabaha kalmaz gelir”. Ayrıca yönelme durumunun tümcede kısaltma gruplarında ve bazı edatlarla birlikte kullanıldığını ifade etmiştir; *oyuna düşkün, eve doğru* (2017: 86).

1.9.6. Bulunma Durumu (Catış Cöndömösü)

Bulunma durumu genellikle eylemin belirttiği oluşun geçtiği yeri ifade eder. Bulunma durumuyla işaretlenen öge, tümcede dolaylı tümleç olarak kullanılır. Türkiye Türkolojisinde bulunma durumuyla ilgili görüşlerden bazıları şöyledir: Korkmaz, eylemdeki oluş ve kılışın yerini gösteren ad durumu olarak tanımladığı bulunma durumunu, işaretlediği ad ile eylem arasındaki ilişki özelliği bakımından, bulunma ve yer gösterme kavramlarına paralel olarak zaman, iş, süreklilik, içinde olma, tarz bildirme, karşılaştırma, gösterme, vasıta, amaç, sebep gibi kavramları da ifade eden bir ad durumu olarak açıklamıştır (2009: 289). Modern dil bilimcilerin bulunma durumu hakkındaki görüşleri şöyledir: Vardar, bulunma durumuna kalma durumu adını vermiş ve bulunma durumunu, eylemin gösterdiği edimin gerçekleştiği yeri belirten bir durum şeklinde tanımlamıştır (2002: 127). Aksan ise bu durumun adla belirtilen nesnenin içinde olma ya da üzerinde bulunma gibi anlamlara sahip olduğunu dile getirmiştir (2003: 91). Uzun, bulunma durumunun biçim bilimsel yani her zaman bir işaretleyiciyle gösterilen bir durum olduğunu söylemiştir (2000: 192). Lewis, bulunma durumunun hem zamanda hem de soyut veya somut bir yerde olma anlamı verdiğini düşünmüştür (2000: 35-36). Göksel ve Kerslake de bu durumun fiziksel ya da somut bir yeri işaretlediğini belirtmiştir (2005: 158). Johanson, bulunma durumunun uzamsal ve zamansal tamamlayıcılarıyla eylemlerin yerini ve zamanını işaretlediğini ifade eder (2021: 461). Demir, bulunma durumunun eylemin gösterdiği oluşun geçtiği somut ve soyut her tür yeri belirttiğini ifade eder ve tümcede bulunma durumuyla işaretlenen ögenin dolaylı tümleç olarak kullanıldığını

belirtir (2017: 86). Kırgızca durum kategorisi çalışmalarına bakıldığında bulunma durumu hakkında söylenenler, Türkiye Türkolojisi ve modern dil bilim temelinde gelişmiş fikirlerden farklı değildir. Örneğin Abduvaliev, eylemin gösterdiği yeri veya zamanı bildiren durumu bulunma durumu olarak görmüş ve bu durumun “nerede? ne zaman? kimde?” sorularına cevap verdiğini ifade etmiştir (2008: 70).

Bulunma durumunun tümcede farklı işlevleri vardır. Korkmaz, bulunma durumunda; zaman, iş, devamlılık, içinde olma, tarz bildirme, karşılaştırma, gösterme, araç, amaç, neden gibi işlevler olduğunu söyler (2009: 289). Kahraman, bulunma durumunun birincil işlevinin yer bildirmek olduğunu ancak bunun yanında zaman bildirme işlevinin de baskın olduğunu ifade ederek bu durumu *yer-zaman* durumu olarak adlandırır ve yer, durum, zaman, birliktelik, içindelik, konu bildirme, kesir sayı sıfatları oluşturma, ikilemeler kurma gibi işlevleri olduğunu vurgular (1999: 287). Lewis, bulunma durumunun yer ve zamanda olma işlevlerine dikkat çeker ve bu işlevleri bir yerde “tiyatro-da”, bir zamanda “Ramazan-da” ve soyut bir yerde “ihtiyarlık-ta, yirmi yaşında” şeklinde açıklar (2000: 35-36). Göksel ve Kerslake, bulunma durumunun bir zaman veya yer zarfı oluşturduğunu, *ısrar et-*, *karar kıl-* gibi birleşik eylemlerle birlikte sıklıkla kullanıldığını, varoluşsallık gösteren bir tümcede konum bildirdiğini, renk, yaş, isim gibi soyut konular ifade ettiğini çeşitli örneklerle savunur (2005: 158-159). Bulunma durumuyla işaretlenen ögenin tümcede dolaylı tümleç olarak kullanıldığını ifade eden Demir’e göre bulunma durumu, kesir sayıların gösterilmesinde bütünü gösteren sayıyı işaretleyebilir ve zaman bildiren sözcüklerden sonra eylemin gösterdiği işin hangi sıklıkla yapıldığını belirtebilir. Ayrıca eylemi düşmüş kısaltma gruplarında da bulunma durumu işaretleyicisi kullanılabilir (2017: 86). Abduvaliev de bulunma durumunun öncelikle yer ve zaman bildirdiğini söyler ve ayrıca soyut adlarla (renk, yaş, miktar) birlikte kullanıldığını aktarır (2008: 71-72).

1.9.7. Ayrılma Durumu (Çığış Cöndömösü)

Ayrılma durumu, eylemin belirttiği oluşun uzaklaştığı, çıktığı yeri gösteren adları işaretlemektedir. Bu işaretleyiciyi alan öge tümcede dolaylı tümleç olarak kullanılmaktadır. Korkmaz, “çıkma durumu” dediği ayrılma durumunu, sözcük gruplarında ve tümcede, eylemin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını

belirtmek için kullanılan bir ad durumu şeklinde açıklamıştır. Korkmaz ayrıca ayrılma durumu işaretleyicisinin genellikle dolaylı tümleç oluşturarak ya da zarf görevi üstlenerek adı eyleme bağladığını söylemiştir (2009: 301). Vardar, ayrılma durumuna çıkma durumu demiş ve bu durumu “ad ya da ad soyundan sözcüklerde çoğunlukla uzaklaşma, kaynak, ayrılma gösteren durum” olarak tanımlamıştır (2002: 60-61). Aksan da bu durumun adla gösterilen nesneden çıkma, ayrılma ifade ettiğini düşünmüştür (2003: 91). Göksel ve Kerslake, ayrılma durumunun birincil işlevlerinin uzaklaşma, ayrılma, kaynak gösterme ve sebep bildirme olduğunu ifade etmiş ve duygu eylemlerinin genellikle ayrılma durumu işaretleyicisi istediğini belirtmiştir (2005: 159-160). Lewis ise bu durumun öncelikle bir şeyin hareket noktasını gösterdiğini savunmuştur (2000: 36). Bussmann, ayrılma durumunun belirli dillerde biçim, ayrılma ve zaman gibi türlü zarf ilişkileri gösterdiğini ifade etmiştir (2006: 2). Demir, ayrılma durumu işaretleyicisinin, eylemdeki oluşun uzaklaştığı, çıktığı, başladığı noktayı, kaynağı göstermek, sebep ve miktar bildirmek gibi işlevlerle kullanıldığını dile getirmiştir (2017: 87). Kırgızca durum kategorisi çalışmalarına bakıldığında hemen hemen benzer ifadelere rastlanmaktadır. Abduvaliev, ayrılma durumunun bir şeyin başlangıç noktasını, bir maddenin neyden yapıldığını, bir şeyin kimden ve nereden kaynaklandığını gösterdiğini belirtmiş ve “kimden? neyden? nereden? ve ne zamandan?” sorularına yanıt verdiğini söylemiştir (2008: 72).

Ayrılma durumunun tümcede farklı işlevleri vardır. Ergin, ayrılma durumunun “uzaklaşma, çıkma, ayrılma, başlama, yer, zaman, tarz, sebep, ölçü, kıymet, bedel, değer, parça, kısım, karşılaştırma, korku, ürküntü, hoşlanma, vazgeçme, aitlik, çeşit, vasıf, tercih, görüş vb.” işlevleri olduğunu düşünür (2013: 235). Korkmaz da ayrılma durumuna girmiş olan adın şekillerine göre adı; yer, zaman, hareket biçimi, sebep, ölçü, miktar, fiyat, bir bütünü veya bir bütünün parçasını gösterme gibi farklı yollarla eyleme bağladığını ifade eder (2009: 301). Lewis, ayrılma durumunun işlevleri hakkında yer belirtme, karşılaştırma yapma, fiyat/miktar bildirme, bir şeyin neyden yapıldığını gösterme gibi işlevlere yer verir (2000: 37). Johanson, ayrılma durumunun bir şeyin neyden yapıldığını, kaynağını, hareket yönünü ve özellikle etkilenen vücut kısımlarını belirttiğini düşünür (2021: 467). Demir, ayrılma durumu işaretleyicisinin zaman gösteren adları işaretlediğinde seyrek olarak zarf yaptığını ve ayrıca eylemi düşmüş kısaltma gruplarında kullanıldığını belirtir. Bazı edatların da ayrılma durumuyla işaretlenmiş adlar aldıklarını ifade eder (2017: 87).

1.9.8. İlgi Durumu (İlik Cöndömösü)

Durum işaretleyicileri yüklem ve üyeleri arasında ilişki kurmaktadır. Ancak ilgi durumu bu kuralın aksine iki ad arasında ilişki kurmaktadır. Bu yönüyle diğer durum işaretleyicilerinden ayrılmaktadır. Korkmaz, işaretlediği ad ile başka bir ad arasında sahiplik, ilgi bağı kurma durumuna ilgi durumu der ve bu durumun diğer durum işaretleyicilerinden farkını adı eyleme bağlamaması olarak değerlendirir (2009: 268). Vardar, bir kavramın başka bir kavrama bağlandığını, onunla tamamlandığını gösteren durumu ilgi durumu olarak tanımlar (2002: 109). Aksan, ilgi durumuna “tamlayan durumu” adını verir ve adın başka bir kavramla olan ilişkisini gösteren durum olarak açıklar (1998: 92). Lewis, ilgi durumunun iki ad arasındaki sahipliğin veya niteleyiciliğin gösterilmesinde rol oynadığını düşünür. Aynı zamanda ilgi durumuyla işaretlenen ad tümcede tahmin de bildirebilmektedir: *Hâkimiyet millet-in-dir, Bütün suç siz-in.* (2000: 35). Johanson, ilgi durumunun iyelik yapılarındaki sahiplenicileri ve yan tümcelerdeki özneleri işaretlediğini ifade eder (2021: 461). Göksel ve Kerslake, ilgi durumu işaretleyicisinin temel işlevinin başka bir bileşenle gösterilen ögenin sahibini bildiren bir ad tamlaması işaretlemek olduğunu ifade eder. Ayrıca önemli bir ikincil işlevini de belirli türdeki sonlu olmayan yan tümcelerin öznesini işaretlemek olarak açıklar (2005: 161). Demir, ilgi durumunun adı eyleme bağlayan diğer durum işaretleyicilerinden ayrıldığını ve ad soylu bir sözcüğü bir ada bağlayarak ad tamlaması kurduğunu ifade eder (2017: 85). Kırgızca durum kategorisi çalışmalarında *ilic cöndömösü* olarak adlandırılan ilgi durumu hakkında bazı görüşler şöyledir: Abduvaliev, ilgi durumunun iki ad arasındaki aitlik ilişkisini gösterdiğini söyler (2008: 60). Kудaybergenov’a göre, tanımlanan bir nesnenin kime veya neye ait olduğu ilgi durumuyla işaretlenmiş ada bakılarak anlaşılabilir (1980: 112).

Araştırmacılar genel olarak ilgi durumunun iki ad arasında sahiplik ilişkisi kurduğunu ve ad tamlaması yapılarını meydana getirdiğini düşünmektedirler. İlgi, genitif veya tamlayan durumu gibi farklı adlandırmalara sahip olan bu durumun araştırmacılar tarafından durum kategorisine dâhil edilip edilmemesi konusunda fikir ayrılıkları mevcuttur. Araştırmacıların çoğu, durum işaretleyicilerini adı eyleme bağlayan bir unsur olarak kabul etmektedirler. Oysa ilgi durumu işaretleyicisinin adı ada bağlamak ve zamirleri bazı

edatlara bağlamak üzere iki işlevi vardır (Bulak 2017: 102). Durum işaretleyicilerini adla ad ve adla diğer sözcükler arasında ilişki kuran bir kategori olarak kabul edenler, bu kategoriye ilgi durumunu da eklemişlerdir.

İlgi durumunun tümcede farklı işlevleri vardır: Korkmaz, ilgi durumunun ek almış veya almamış şeklinde direkt olarak iki adı birbirine bağladığını ve bu yüzden de diğer ad çekimi işaretleyicilerinden ayrıldığını dile getirir. Korkmaz buna ek olarak bazı eylemler ve -dIr/ -dUr bildirme işaretleyicileri kullanılarak adları eyleme ve zamirleri bazı edatlara bağladığını söyleyerek ilgi durumunun kullanıldığı yerler hakkında bilgi verir (2009: 269-270). Aksan, ilgi durumunun belirtili ad tamlaması kurarak adın gösterdiği nesneyi bildirmeye yaradığını ifade etmektedir (1998: 92). Kahraman ise ilgi durumu işaretleyicisinin işlevlerini; adları ve zamirleri iyelik ile işaretlenmiş başka bir ada bağlayarak onunla belirtili ad tamlamaları ve iyelik öbekleri kurma, adları ve zamirleri eyleme bağlama, zamirleri çekim edatlarına bağlayarak edat öbekleri oluşturma olarak sıralamaktadır (1999: 284-285). Demir, ilgi durumunun ad tamlamaları kurmaya yaradığını ve ad tamlamalarında tamlanan kısmın bir ad-fiil veya sıfat-fiil olabileceğini söylemektedir: *Ali'nin tanıdığı adam*. Ayrıca -DXk işaretleyicisiyle kurulmuş bu tür yapılarda, ilgi durumuyla işaretlenmiş sözcüğün özneyi gösterdiğini dile getirmektedir. İlgi grubu şeklinde isimlendirilen öbeklerde ve tamlayanı özel ad olan tamlamalarda tamlayan ilgi işaretleyicisiyle işaretlenir ama tamlanan iyelik işaretleyicisi almayabilir: *Ali'nin oğlu* (2017: 85). Kudaybergenov, ilgi durumunun iki ad arasında akrabalık, meslek, konum ilişkisi belirttiğini ifade etmektedir (1980: 112-113).

2. BÖLÜM: İNCELEME

2.1. KIRGIZCADA DURUM İŞARETLEYİCİLERİ

Bu başlık altında, Kırgızcada durum işaretleyicilerinin yani durumları işaretleyen biçim birimlerin anlamsal çerçeveleri ve işaretledikleri sözcüklere yüklemiş oldukları durumlardan bahsedilecektir. Durum kategorisi kapsamında literatür özetinde yer verdiğimiz araştırmacılar tarafından üzerinde fikir birliği sağlanan yalın durum, belirtme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, ayrılma durumu ve ilgi durumu şeklinde altı durum işaretleyicisi incelenecektir.

2.1.1. Yalın Durum ve Yalın Durum İşaretleyicisi

Kırgızcada yalın durumu belirten bir işaretleyici veya ögenin olmadığı düşünülmektedir. Yalın durumdaki sözcükler tümcede çeşitli çekim edatlarıyla birlikte yer alabilmektedir. Kırgızcada yalın durumdaki sözcükler; *menen, üçün, cönündö, tuuraluu* ve *boyunca* gibi çekim edatlarıyla birlikte kullanılabilir: *Men **apam** menen bazarga baram.* “Ben annemle pazara gideceğim.” (Kasapoğlu Çengel 2020: 162).

Aşağıda *Manas Destanı*'ndan alınan örnekler aracılığıyla Kırgızcada yalın durumun tümce içerisinde hangi yapılarda yer aldığı ve ne işe yaradığıyla ilgili sorular cevaplanmaya çalışılacaktır:

1) Yalın durumdaki sözcükler tümcede iyelik ile işaretlenebilir:

*Ƙara **canım** saa Ƙurman*

Belime taŋuu Ƙaraldim

Zavallı canım sana kurban,

Kanımdan olan gözbebeğim, (M.D., 2017: C. I, 122).

*ƘırƘ min **cilkim** bar Eken*

Ƙilim Türk curtunuŋ

ķizmatına bōlōyün!

Kırk bin yılķım varmış,

Bütün Türk yurdunun

Hizmetine vereyim! (M.D., 2017: C. I, 141).

Bay Caķıp kōziün salġanı:

“Aman Eken **malim** – dep,

Bay Caķıp göz attı:

“Saġ salımmış mallarım – diye, (M.D., 2017: C. I, 149).

*Ķaysi ķalktan **uruġuñ**?*

*Ķay cer bolot **turaġıñ**?*

Soyun hangi halktandır?

Neredir senin vatanın? (M.D., 2017: C. I, 259).

*Kedeyim **bařıñ** çağılar.*

(Ey) Fakirim, başın aġrıyacaktır. (M.D., 2017: C. I, 287).

2) Ad soylu bir sözcükle biçim veya anlam bakımından kaynaşan eylemler, birleşik eylemler olarak adlandırılmaktadır. Burada ad soylu sözcük yalın durumda olabilmektedir. Yalın durumda olan adlar eylemlerle birleşerek birleşik eylem yapıları kurabilmektedir:

***Zar boldum** caķřı külüügō!*

Hasret kaldım katılarak gülmeye! (M.D., 2017: C. I, 27).

***Ayran bolup** turamın*

Kempirdin aytkan işine.

Şaşķın olup kalmışım

İhtiyarın söylediġi Őeye. (M.D., 2017: C. I, 38).

*Ayılġa cürsüz **baş bolup**,*

Keġee ĉıķtım coluñdan,

*İylapsiz kōziün **caş bolup**.*

Kōyde yaşarsınız baş olup,

Dün ĉıķtım karşınıza,

Ağlamışsınız gözünüze yaş dolup. (M.D., 2017: C. I, 44).

3) Edatlar, ad soylu sözcüklerin yalın veya durum işaretleyicisi almış şekilleriyle birleşir. Adların yalın durumuyla birleşen *menen, üçün, cönündö, tuuraluu* vb. gibi edatlarla kullanılabilir. Yalın durumda olan adlarla birlikte kullanılan edatlar edat grubunu oluşturmaktadır:

ĶiyналбаĶin düynö üçün

Ķilimdin mali tabılar!

Zorlanmayasın dünya için,

Yüzyılın malı kazanılır! (M.D., 2017: C. I, 37).

Baykuş atam Bay Cakıp

Bala üçün bolĶon Ķar – dedi,

Zavallı babam Bay Cakıp

Çocuk için horlanmış dedi. (M.D., 2017: C. I, 48).

Namıs üçün Ķiyayın.

Ķoroogo Ķoşu cıyayın,

Namus için ona kıyayım.

Avluya Ķomşuyu yıĶayım, (M.D., 2017: C. I, 126).

ĶorĶso da canĶa bir ölüm,

ArbaĶ üçün Ķiyayın.

Ķorksa da cana bir kere ölüm,

Ruhlar için ona kıyayım. (M.D., 2017: C. I, 126).

4) Tümcede anlamı güçlendirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrarlanmasında, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirine benzeyen sözcüklerin art arda kullanılmasında yalın durumda bulunan adlardan faydalanılmaktadır. Yalın durumdaki adlar ikilemeler kurabilmektedir:

Adır-adır bel menen,

Arkar başkan jol menen,

Dere tepe, bellerden,

Arkarın dolaştığı yollardan, (M.D., 2017: C. I, 41).

Askerdin arka cağınan

Eles-Eles bir karaan

Emi Cakıp körüptür.

Askerlerin ardından

Görünür görünmez bir karaltı

Şimdi Cakıp gördü. (M.D., 2017: C. I, 183).

5) Bir özel adla unvan ya da akrabalık adlarından birinin yalın durumda olduğu durumlarda unvan grubu oluşabilmektedir;

Bay Cakıp turdu munu aytıp,

Baybiçesin muñaytıp:

Bay Cakıp kalktı bunları söyledi,

Baybiçesini üzerek: (M.D., 2017: C. I, 29)

6) Yalın durum, belirtisiz ad tamlamalarında “tamlayan” konumunda olabilmektedir;

Betimde naarim kalbadı,

Tün boyu kildi uruštu,

Yüzümde renk kalmadı,

Gece boyu etti kavgayı, (M.D., 2017: C. I, 34)

7) Yalın durum, birine adı, unvanı veya mesleği ile seslenmeye yarayabilir;

“Baybiçe! bayğa netti? – dep,

“Baybiçe! Bay’a neyledi? – diye, (M.D., 2017: C. I, 31).

Başıma Eken Cakıp!” – dep,

koşamatın aytışip.

“Padişahmış Cakıp” – diye

Pohpohlayıp konuştular. (M.D., 2017: C. I, 87).

Bakay barat bakirip:

“Mayip bolbo, **Manas!**” -dep,

Bakay gidiyor bağırip:

“Sakatlanma Manas!” – diye, (M.D., 2017: C. I, 614).

2.1.2. Belirtme Durumu ve Belirtme Durumu İşaretleyicisi

Kırgızcada belirtme durumu işaretleyicileri, ünlüyle sonlanan adlara damak ve dudak uyumuna göre $+nX$; tonlu ünsüzle bitenlere $+dX$; tonsuz ünsüzle bitenlere $+tX$ şeklinde eklenmektedir. Edebî dilde I. ve II. teklik şahıs iyelik işaretleyicisi olan $+m$ ve $+n$ 'den sonra belirtme durumu işaretleyicisinin d 'li varyasyonu kullanılmaktadır; *kiteb-im-di kitabımı*. Belirtme durumu, III. şahıs iyelik işaretleyicisinden sonra $+n$ biçiminde görülmektedir; *söz-ü-n* “sözünü”. (Kasapoğlu Çengel 2020: 163).

Aşağıda *Manas Destanı*'ndan alınan örnekler aracılığıyla Kırgızcada belirtme durumunun tümce içerisinde hangi yapılarda yer aldığı ve ne işe yaradığıyla ilgili sorular cevaplanmaya çalışılacaktır:

1) Öznenin gerçekleştirdiği eylemden etkilenen unsur belirtme durumuyla işaretlenmektedir ve tümcede *nesne* konumunda görülmektedir:

Balaluunu körgöndö,

Baykuş Jakip ardanip,

Botosu johton zarlanip,

Botoluunu körgöndö

Çocukluyu gördüğünde,

Zavallı Cakıp utanıp,

Yavrusu olmadığından sızlanıp,

Yavruluyu görünce (M.D., 2017: C. I, 26)

Artimda bala joq turup,

Arbidi minca dünüyö,

Aydap, jiyip akiri

Azabın tartım künügö.

Arkamda çocuğum olmasa da,

Çoğaldı bunca servetim,

Sürüp, biriktirip sonunda

Çilesini çektim gün be gün. (M.D., 2017: C. I, 27)

Köykülüktü körgöndö

Külküdon Jakip jat boldu!

Tavlanmış atı görünce

Gülmek Cakıp'a haram oldu! (M.D., 2017: C. I, 27)

*“Mendey qarigan **kempirdi***

Meenetke kудay keltirdi.

“Benim gibi yaşlanan ihtiyarı

Azaba Hüda düşürdü. (M.D., 2017: C. I, 29)

*Oygotsoñçu **Eriñdi,***

Oylosoñçu sözümdü,

Uyandırsana erini,

Düşünsene sözümü, (M.D., 2017: C. I, 32)

*Bay Jakip **atın** kaçirdi,*

Basip kelip Kanımjan,

*Çiyirdi **meesin** açitti.*

Bay Cakıp atını kaçırdı,

Yürüyerek gelip Kanımcan,

Çıyırdı'nın beynini ağrıttı. (M.D., 2017: C. I, 33)

*“Qarmap ketse **balamdı,***

Qarakçi bar, uuru bar,

Qakçañdağan quu kempir

Senden kara jan ayap qalambi?

“Yakalarsa yavrumu,

Haydut var, hırsız var,

Mızımızlanan zürriyetsiz kadın
Senden kara canımı mı esirgerim? (M.D., 2017: C. I, 33)

*Bu jolu katkıkan kuu **maldī***
Eelööčübüz kim deysiņ?
Bu sefer kahrolası hayvanı
Sahiplenenimiz kim dersin? (M.D., 2017: C. I, 34)

“Atake nege kaygirdiņ,
Akiliņdan ayrildiņ.
Altī suu tolğon mal kildiņ,
***Alğaniņdi** dal kildiņ,*
“Babacığım neden üzöldün,
Aklından ayrıldın.
Altı su dolusu malın oldu,
Aldığımı şaşırttın. (M.D., 2017: C. I, 37)

*“Körgön bolsoņ **tüšüñdi***
*Oñdosun Alla **išindi!***
“Gördüysen madem düşünü
Allah rast getirsin işini! (M.D., 2017: C. I, 38)

At ketken jönün bileyin,
Alip kelči mineyin,
***Saķalımdi** tarayin,*
Zaņķildatip oturbay,
*Munun **balasin** izdep karayin.*
Atın gittiği yönü bileyim,
Alıp getir bineyim,
Sakalımı tarayayım,
Oturduğum yere çakılmadan,
Bunun çocuğunu arayayım. (M.D., 2017: C. I, 41)

***Čilbirin** süyröp boš basti,*
Čindap kaçip, ķir ašti.

Dizginini sürüp serbestçe koştı,
Gerçekten kaçıp tepeleri aştı. (M.D., 2017: C. I, 44)

Tuučunakfi kupalap,
Tiyip alip ketkeni,
Tuuçunak'ı kovalayıp,
Yakalayarak götürdü, (M.D., 2017: C. I, 48)

Beş teñdegen bul berdi.
Etterin alip Etektep,
Beş tende para verdi.
Eterini alıp etek dolusu, (M.D., 2017: C. I, 51)

*Qazaktan körüp **qorduqtu**,*
*Qalmaktan körüp **zorduqtu**,*
Baykuş bolup azğandar
Bay Jaqipqa joluktu.
Kazaklardan görüp horluğu,
Kalmaklardan görüp zorluğu,
Zavallı hâle gelip dağılanlar
Bay Cakıp'a rastladı. (M.D., 2017: C. I, 55)

*“jesem – dep, – jolbors **jürögün!**”*
Mindan başqa sanabayt.
“Yesem, diyor, kaplan yüreğini!”
Bundan başka bir şey düşünmüyor. (M.D., 2017: C. I, 56)

jolborstu atip saldı – dep,
Terisin soyup aldı – dep,
Kaplani vurup öldürdü,
Derisini güzelce yüzdü, (M.D., 2017: C. I, 56)

2) *Manas Destanı*'nda tespit edilen birleşik eylemlerde belirtme durumuyla işaretlenmiş sözcükler görülebilmektedir:

Ketkenden alar kegimdi,

Kek alğanin körörmün

Gidenden alır öcümü,

Öç aldığımı görürüm (M.D., 2017: C. I, 78)

Eneñ alar esimdi!”

Anan alır aklımı!” (M.D., 2017: C. I, 118)

3) Tümcede anlamı güçlendirmek için sözcüklerin veya seslerin tekrarlanması sırasında adlarda belirtme durumu işaretleyicisi kullanımını görülebilmektedir:

Birdi-ekini kipğani

Bir da ilbeysiñ közünö.

Bir iki insanın

Yüzüne bile bakmazsın. (M.D., 2017: C. I, 32)

Oydu-toonu oylonup,

Bay Jakip jolgo saliptir.

Onu bunu düşünüp,

Bay Cakıp yola koyulmuş. (M.D., 2017: C. I, 118)

“Aylanayin qaraldim,

Aldi-artıñdı karağın,

Qizirluu kirkiz Eliñ jok,

Kurban olayım gözbebeğim,

Önüne ardına bak,

Kutlu Kırgız halkın yok, (M.D., 2017: C. I, 122)

Aldi-artıñdı tez kara.

“Manastı barıp soy – dedi,

Önüne arkanı çabuk bak

“Manas’ı gidip öldür – dedi, (M.D., 2017: C. I, 182)

Oydu -döñdü bastırğan

On biri çığa qalğanı.

Dağları tepeleri aşan

On bir kişi çıkıverdi. (M.D., 2017: C. I, 228)

“Aylanayin, karaldim,

Aldi-artıñdi karağın,

“Kurban olayım, yavrucuğum,

Önüne arkana dikkat et, (M.D., 2017: C. I, 242)

4) Belirtme durumu, adın eylemin nesnesi olduğu tümcelerde belirtili/ belirtisiz nesnelere işaretlemesi açısından söz dizimsel işlevler gösterebilir:

Bir kızumdu kötörgön

Börünün tüğü kök – dedi

Bir kızumu götüren

Kurdun tüyü gök- dedi (M.D., 2017: C. I, 105-106)

Oroy jaş bir balanı

Ömölsö kalmağ soyboybu?

Çabuk sinirlenen genç bir çocuğu

Toplansa Kalmak helak etmez mi? (M.D., 2017: C. I, 133)

Aman koyboyt bir jandı

Ajıldığan kaapir – dep

Sağ bırakmadan tek kişiyi

Söven kâfir- diye

2.1.3. Yönelme Durumu ve Yönelme Durumu İşaretleyicisi

Kırgızcada yönelme durumu biçim bilgisel olarak +GA/+GO; +A/+O işaretleyicileriyle gösterilir. Tonluyla biten adlarda +gA/+gO; tonsuzla biten adlarda ise +ka/+kO şeklinde eklenme görülür. Teklik şahıs iyelik işaretleyicilerinden sonra +A; +O biçiminde eklenir. III. teklik ve çokluk şahıs iyelik işaretleyicisi, önce zamir n'sini, sonra yönelme durum

işaretleyicisini alır: *Bölmösünö cügürdü*. “Odasına koştı.” (Kasapoğlu Çengel 2020: 163).

Aşağıda *Manas Destanı*'ndan alınan örnekler aracılığıyla Kırgızcada yönelme durumunun tümce içerisinde hangi yapılarda yer aldığı ve ne işe yaradığıyla ilgili sorular cevaplanmaya çalışılacaktır:

1) Yer, yön bildiren adlar ile diğer adlarda yönelme görevinde dolaylı tümleş oluşturmaktadır. Bu işlev, işaretleyicinin yaygın işlevlerinden biridir:

Berer kудay özümö,

Men kirgende üyüňö,

Verecektir Hüda bana,

Ben girdiğimde evine, (M.D., 2017: C. I, 30)

Kapa boorum tilindi!

Çıkanak jerge salbadım,

Çirim uyku albadım,

Kara bağrım parça parça oldu!

Dirseğimi yere koymadım,

Birazcık uyku görmedim, (M.D., 2017: C. I, 40)

Aritip Jakip karadi,

Ak-Ötök degen aralğa,

Dolaşp Cakıp bakındı,

Ak Ötök denen adaya, (M.D., 2017: C. I, 42)

“Ayılğa jürsüz baş bolup,

Keçee çıktım joluñdan,

Ëylapsiz közüñ jaş bolup.

“Köyde yaşarsınız baş olup,

Dün çıktım karşınıza,

Ağlamışsınız gözünüze yaş dolup. (M.D., 2017: C. I, 43)

Añdap tursa artınan

ĵilĳiĳisĳn tokmoktop,
Altĳi zubun ĳalmaĳi
On ĳaktĳisi ĳoĳulup
Ortoĳo alip ĳuuĳani.

Anlamıĳ ki sonra
 At ĳobanĳnı dĳvĳp,
 Altı zĳmre Kalmak'tan
 Ona yakĳnĳnĳn toplanĳp
 Ortaya alĳp kovduĳunu. (M.D., 2017: C. I, 119)

2) Yĳnelme durum iĳaretleyicisi zaman adlarını iĳaretlediĳinde sınırlama anlamı katabilmektedir:

ĳeti imerip ĳaraym – dep,
ĳeti kĳngĳo bargani.

Yedi kere dĳnĳp bakacaĳım – diye,
 Yedi gĳne vardı. (M.D., 2017: C. I, 226)

Īĳ ĳarĳndĳn maylarĳn
Īĳ saatĳa ĳoyboy ĳalmadi.

Īĳ karĳn yaĳĳnı
 Īĳ saate kalmadan bitirdi. (M.D., 2017: C. I, 67)

Erkeletken ĳatĳnĳĳ
Emdige tuubay netkeni?

Nazlanan kadĳnĳn
 Őimdiye dek neden doĳurmadı? (M.D., 2017: C. I, 29)

3) Tĳmcedde bir Şeyin gerĳekleŐmesine, belli bir durumda bulunmasına neden olan Őeyleri veya ulaŐılmak istenen bir sonucu ifade ederken yĳnelme durumuyla iĳaretlenmiŐ adlara rastlanmaktadır. Bu adlar destanda soyut ve somut Şekilde karşımıza ĳıkmaktadır. Buna gĳre yĳnelme durumu, adı eyleme amaĳ, maksat bildirme işleviyle baĳlayabilmektedir.

ĳĳuuĳa bala oyloğu,

Çibiktayin tolğondu,
Çikқан sayin Çiyirdi
Çiday albay çiyirdi.
 Çıkmak için çocuk düşündü,
 Çubuk gibi kıvrıldı,
 Çıktıktan sonra Çıyırıldı
 Dayanamadan haykırdı. (M.D., 2017: C. I, 64)

Қurtқанin zayıbi Қанишбек
Oozantmaққа balanı
Oozuna Emček salғанı,
 Kurtka'nın hanımı Kanişbek
 Ağzını açmak için çocuğun
 Ağzına meme vermiş, (M.D., 2017: C. I, 67)

Çakıruuға çigardi
Taamay otuz kişini,
 Çağırmaq için çıkarttı
 Tam tamına otuz kişiyi, (M.D., 2017: C. I, 80).

4) Yönelme durumu işaretleyicisi tümcede bedel, miktar ifade eden adlara geldiğinde yönelme durumunun miktar bildirme işlevi görülebilmektedir. Burada miktar için söz edilen şey herhangi bir sayı, yaş veya topluluğun miktarı olabilmektedir:

Aylası ketip Bay Jaқip,
On birine kep aytat,
 Çaresi tükenip Bay Cakıp,
 On biri kişiye şöyle der, (M.D., 2017: C. I, 229)

Қilimdi bilgen қан болсо
Қirk uазiri болот қо,
Қirkına başçi болуғуз!”
 Adeti bilen han ise
 Kırk veziri olur ya,

Kırkına baş olunuz!” (M.D., 2017: C. I, 273)

Aradan jēti jīl ötüp,

Segizge Manas jetkeni.

Ardan yedi yıl geçti,

Manas sekiz yaşına girdi. (M.D., 2017: C. I, 98)

5) Bazı edatlar, adların yönelme durumu işaretleyicisi almış şekillerinden sonra gelebilmektedir:

Taŋga jaķin tūn boldu,

Eĉ körünböyt karasī.

Gece sabaha yaklaştı,

Hiç görünmüyor karaltısı. (M.D., 2017: C. I, 35)

Tūškō jaķin men kördüm

Bay Jaķiptin kelüüsün.

Öğleye doğru ben gördüm

Bay Cakıp'ın geldiğini. (M.D., 2017: C. I, 48)

Tozoķu bolĉu jan eken.

Onĝo jaķin bala eken,

Cehennemlik bir can imiş,

Ona yakın çocuk imiş, (M.D., 2017: C. I, 115)

Arķasī altī ayĝa ĉeyin kalĝanı.

En sondaki altı aya kadar vardı. (M.D., 2017: C. I, 241)

Ökümötü bolboso

Ölümĝo tuura kim kiret?

Hükmü kesin olmasa

Ölüme doğru kim girer? (M.D., 2017: C. I, 255).

2.1.4. Bulunma Durumu ve Bulunma Durumu İşaretleyicisi

Kırgızcada bulunma durumu $+DA/+DO$ şeklinde gösterilir. Tonluyla biten adlarda $+dA/+dO$; tonsuzla biten adlarda $+tA/+tO$ işaretleyicileriyle ifade edilir (Kasapoğlu Çengel 2020: 163).

Aşağıda Manas Destanı'ndan alınan örnekler aracılığıyla Kırgızcada bulunma durumunun tümce içerisinde hangi yapılarda yer aldığı ve ne işe yaradığıyla ilgili sorular cevaplanmaya çalışılacaktır:

1) Bulunma durumunun öncelikli işlevlerinden biri yer bildirmektir. Bu sebeple bulunma durumuyla işaretlenen ad ya da ad grubu tümcede dolaylı tümleş görevinde olabilmektedir. Destanda yer, mekân kavramı somut olmakla birlikte soyut adlarla da verilebilmektedir:

Artımda tuyak bolboso,

Artık döölöt netem?!” – dep.

Arkamda neslim kalmasa,

Bunca malı mülkü neyerim.” – diye, (M.D., 2017: C. I, 26)

Baykap kördüm kaşımda

Bay Jakip uktap kalğanin”.

Sonra gördüm karşımda

Bay Cakıp'ın uykuya daldığını.” (M.D., 2017: C. I, 31)

Oturambî bu jerde

Oynop sağa alişip.

Oturacak mıyım burada

Oynayıp seninle laf dalaşıp. (M.D., 2017: C. I, 33)

Ƙalkımda ƘazaƘ köp boldu,

Halkımda Kazak çok oldu, (M.D., 2017: C. I, 41)

Ƙırda jatƘan Ƙirgizdin

Ƙiylasi bardî bu toygo,

Dağda yaşayan Kırgız'ın

Çoğu gitti bu toya, (M.D., 2017: C. I, 51)

*Üyündö Eki kuş körüp,
Booru kara, moynu kez,
Evinde iki kuş görüp,
Göğsü kara, boynu bir kez, (M.D., 2017: C. I, 53)*

*“Tüşümdö bir kuş alipmîn,
Tümöndüü jerge salipmîn.
“Düşümde bir kuş almışım,
Uçsuz bucaksız bir yere salmışım. (M.D., 2017: C. I, 52)*

2) Bulunma durumu işaretleyicisi, adı, oluş ve kılışın zamanını bildirme anlamıyla eyleme bağlayabilmektedir:

*Baybiçe sağa mal kıziq,
Bu kündö mağa bala isik,
Baybiçe sana mal güzel,
Bugünde bana çocuk güzel, (M.D., 2017: C. I, 33)*

*Balam ketti keçinde,
Kün batar jakin kezinde,
Yavrum gitti akşam üstü,
Gün batmaya yakın bir vakitte, (M.D., 2017: C. I, 34)*

*Eşikke tündö çikpağan,
jatqandan turBay tüşköçö
Kapıya gece çıkmadı,
Yatınca kalkmadan öğleye dek (M.D., 2017: C. I, 48)*

3) Tümcede başı ve sonu belli olan zaman parçalarının anlatımında kullanılan adlar, bulunma durumu işaretleyicisiyle işaretlendiğinde bulunma durumunun dönem bildirme işlevi açığa çıkmaktadır:

*On birde balam joğolso,
On bir yaşındaki balam kaybolursa, (M.D., 2017: C. I, 32)*

Biyil segiz jaşında

Bendeden başka siyaği.

Bu yıl sekiz yaşında

İnsandan farklı görünüşü. (M.D., 2017: C. I, 98)

Toğuzunda korkpoğon

Erligi Emey netkeni!

Dokuzunda korkmayan

Yiğitliği değilse başka bu ne ki!? (M.D., 2017: C. I, 102)

Askerdin turđan şaşında,

Azır on beş jaşında,

Askerin önünde durmakta olan,

şimdi on beş yaşında, (M.D., 2017: C. I, 130)

Alar ösö Eleginde

Řarađan řanča řan bolđon.

Onlar daha gençken

Emrinde nice halk vardı. (M.D., 2017: C. I, 175)

On şetimde jaşimda

Ata-Enemden ayrılıp,

Aydooğo ketken kem Elem.

On yedi yaşında

Anne babamdan ayrı kalıp,

Sürgüne giden zavallı idim. (M.D., 2017: C. I, 186)

jaşi bardı bu kündö

Taamay on üçtö – dep.

Yaşı geldi bugünde

Tam on üçe – demiş. (M.D., 2017: C. I, 188)

4) Tümce içerisinde verilmek istenen anlamı güçlendirmek için yapılan ad tekrarlamalarında bulunma durumu işaretleyicisi kullanılabilir. Bulunma durumu işaretleyicisi adlara gelerek ikilemeler oluşturabilmektedir:

Kündö-tündö tünim jök,

Gece gündüz rahatım yok, (M.D., 2017: C. I, 26)

2.1.5. Ayrılma Durumu ve Ayrılma Durumu İşaretleyicisi

Kırgızcada ayrılma durumu işaretleyicisi +DAn/+DOn şeklindedir. Tonluyla biten adlarda *d*; tonsuzla biten adlarda *t* biçiminde işaretlenme görülür. Bu işaretleyicinin yuvarlak ünlülü şekilleri Kırgızcadaki yoğun dudak uyumunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. I. ve II. şahıs iyelik işaretleyicilerinin ardından işaretleyicinin başındaki /d/, /n/ye değişmekte, hatta bazı zamanlarda düşmektedir: *kolum-dan* (> *kolum-nan*)> *koluman* “elimden” vb. III. teklik ve çokluk şahıs iyelik işaretleyicisi ve zamir /n/sinin ardından gelen işaretleyicinin başındaki /d/ ünsüzü özümleme sonucu /n/ye döner ve ikiz ünsüzden birinin düşmesinin sonucu olarak işaretleyici, -nAn/-nOn biçimine girer. Ayrıca bazı zarflarla birlikte kalıplaştığı görülür: *erteden* (erkenden) (Kasapoğlu Çengel 2020: 170).

Aşağıda *Manas Destanı*’ndan alınan örnekler aracılığıyla Kırgızcada ayrılma durumunun tümce içerisinde hangi yapılarda yer aldığı ve ne işe yaradığıyla ilgili sorular cevaplanmaya çalışılacaktır:

1) Ayrılma durumu, bir oluşun çıkış yerini, hareketin nereden başladığını bildirebilmektedir:

Közdön jaşi tögülüp

Gözlerinden yaşlar dökülüp, (M.D., 2017: C. I, 26)

Altaydan kelgen kul kalat,

Argımaq semiz – kur kalat.

Altay’dan gelen kul kalır,

Bakımlı asil atlar boş kalır. (M.D., 2017: C. I, 27)

Ketse döölöt kolumdan

Anda kedey bolup zarlaymîn!

Gitse servet elimden

O zaman fakir kalır ağlarım! (M.D., 2017: C. I, 39)

Ƙirdan çigip kıykirip,

Ƙirƙ bala tiyip ketkeni.

Tepe tarafından çıkıp bağırarak,

Kırk çocuk hücum etti. (M.D., 2017: C. I, 44)

Türktön tümön ƙol ƙeldi,

Türk'ten bir tümenlik ordu geldi, (M.D., 2017: C. I, 88)

Maŋguldan Čoƙon döö çikti,

Mangul'dan Čokon dev çıktı, (M.D., 2017: C. I, 88)

2) Ayrılma durumu, işaretlediği adla ve addan daha sonra gelen sıfat arasında karşılaştırma ilgisi kurabilmektedir:

Aselden širin bal alma,

Baldan tatlı bal elma, (M.D., 2017: C. I, 30)

Ƙemigeniŋ bilbeysiŋ.

Ƙelinden beter siyağiŋ,

Yaşlandığını bilmiyorsun.

Gelinden beter gibisin, (M.D., 2017: C. I, 34)

Ƙuudan appaƙ jünü bar,

Kuğudan beyaz tüyü vardı, (M.D., 2017: C. I, 36)

Adamî anin ƙumdan mol

Adamı onun kumdan çok, (M.D., 2017: C. I, 195)

Selpildegan ƙitaydiŋ

Selden ƙanı mol boldu,

Darmadağın olan Kıtay'ın

Kanı seldom bol oldu, (M.D., 2017: C. I, 265)

3) Bir şeyin hazırlanmasında ya da oluşturulmasında yararlanılan bilgi veya kaynakların tamamını belirtirken ayrılma durumu işaretleyicisi adları işaretlemekte ve malzeme bildirme işlevi açığa çıkmaktadır:

ĵibeĵten boonu taĵipmĵn,

İpekten baĵı baĵlamıřım, (M.D., 2017: C. I, 36)

Ķümüřtĵn boonu taĵipmĵn,

Gümüşten baĵ takmışım, (M.D., 2017: C. I, 52)

Aĵ bozdon bee soyuldu,

Ak boz aygırlar kesildi, (M.D., 2017: C. I, 60)

Altĵndan baĵan ĵoyuldu,

Altın direk dikildi, (M.D., 2017: C. I, 60)

“Sonundan tondu ĵiyipsiz,

Ķoĵulup baarĵ ĵiripsiz,

“Güzelinden kürkü giymişsiniz,

Toplanıp hepiniz gelmişsiniz (M.D., 2017: C. I, 94)

“Altĵndan buttu ĵuyĵun – dep,

Ar ĵaçan bařĵdi urĵun – dep,

“Altından put yap – diye,

Her zaman ona boyun eĵ – diye, (M.D., 2017: C. I, 180)

4) Ayrılma durumu, zaman gösteren adlara geldiĵinde seyrek olarak zarf yapabilmektedir:

Ezelden işim tetiri,

Egem taala ĵaĵtadi.

Ezelden işim ters gider,

Egem Taala'nın takdiridir. (M.D., 2017: C. I, 29)

Erteden balam ĵoĵoldu

Sabahtan oĵlum kayboldu, (M.D., 2017: C. I, 32)

Ƙüdüüdön ƙeldiŋ, jŋgildŋ,
 Ƙüčönüp uƙtap ne ƙildŋ?
 Gündüzden geldin, yıkıldın,
 Zorla uyumaktan başka ne yaptın? (M.D., 2017: C. I, 35)

5) Ayrılma durumu, işaretlediği adı, eyleme “-den dolayı, -dığı için” anlamı ve sebep-sonuç bildirme işleviyle bağlayabilmektedir:

Ƙülküdüön Jaƙip jat boldu!
 Gülmek Cakıp’a haram oldu! (M.D., 2017: C. I, 27)

Bala tuubay ƙoyğondon
 Baybiče ölböyt ardanŋp.
 Bir çocuk doğuramadığından
 Baybiče ölmez utançta kalmadan. (M.D., 2017: C. I, 29)

At ƙaçƙanı özüñdön
 je senin ajalŋ jakŋ jetkenbi?!
 Atın kaçması senin yüzünden
 Yoksa senin ecelin mi yaklaştı? (M.D., 2017: C. I, 35)

Asmandagi ƙanattuu
Aybatŋnan uça albay,
 Gökte uçan kanatlılar
 Heybetinden uçamaz, (M.D., 2017: C. I, 36)

Bezelenen Emesi,
Meenetke ŝondon tutulam.
 Feryat etmez mi,
 Azaba ondan düşerim. (M.D., 2017: C. I, 42)

Balasinin joğunan
 Ƙütö albadŋ köp söölöt.
 Çocuğu olmadığından
 Gezemedi göğsünü gererek. (M.D., 2017: C. I, 47)

Asmandagi kanattuu

Aybatinan uça albayt,

Havadaki tüm kuşlar

Heybetinden uçamaz. (M.D., 2017: C. I, 52)

Azır bala joĝunan

Bay Jakip köönü aladır.

Şimdi çocuĝu olmadığından

Bay Cakıp'ın gönlü buruktur. (M.D., 2017: C. I, 53)

Aydap kelip koşkondon

jetimiş boldu tütünü,

Getirerek topladığında

Yetmiş oldu hanesi, (M.D., 2017: C. I, 56)

şindi bolup Baybiçe,

şeriginen şüdödü.

Delirecek gibi olup Baybiçe,

Aşermesinden mecali kalmadı. (M.D., 2017: C. I, 56)

şol boyunda bir bee

Teliden ölüp şatiptir,

Yol boyunca bir kısraak

Teliden ölmek üzereyken (M.D., 2017: C. I, 59)

6) Ayrılma durumu genellikle etkilenen vücut kısımlarını ifade ederken kullanılabilir:

Akilişdan şaştıñ” – dep,

Şuşuru şaynap Er Manas:

Aklından şaştım” – diye,

Hiddetlenip bahadır Manas: (M.D., 2017: C. I, 102)

Baştan ari bir salip

Başçisın murun soyduñ, – dep,

Baştan vurup

Amirini önce öldürdün, – demiş, (M.D., 2017: C. I, 122)

Belinen eki bölünüp,

Bu jandar jatip kalğani.

Belinden ikiye bölünmüş,

Bu canlar yatıp kalmış. (M.D., 2017: C. I, 236)

Manjadan kesken çoloyup,

Murunu joq moltoyup,

Bileğinden kesip etmiş çolak,

Burunları yok, budanmış, (M.D., 2017: C. I, 283)

7) Bazı edatlar ayrılma durumu işaretleyicisi almış adlarla birlikte kullanılabilir:

Eçaktan beri tünüldüm,

Çoktandır her şeyden vazgeçtim, (M.D., 2017: C. I, 29)

Ökümün özünön bölök kim bilet,

Hükmünü kendinden başka kim bilir, (M.D., 2017: C. I, 31)

Kuştan başka ünü bar

Kuştan farklı sesi vardı, (M.D., 2017: C. I, 36)

Tündötön beri uktatpay

Artiğça saldi azapti.

Geceden beri uyutmadan

Fazlaca verdi azabı. (M.D., 2017: C. I, 47)

Mından başka sanabayt.

Bundan başka bir şey düşünmüyor. (M.D., 2017: C. I, 56)

Mından kıyin aygirin

Qambar boz – dep, koyoyun.

Bundan sonra aygırına

Kambar Boz – diye, isim vereyim. (M.D., 2017: C. I, 63)

Ƙanĉa ƙündön beri ĵakĉa

Ƙaralaſip ĵürösün,

Kaç günden beri

Yardım ediyorsun, (M.D., 2017: C. I, 71)

Beſ aydan ƙiyin ƙalbasin,

Beş aydan sonraya kalmasın, (M.D., 2017: C. I, 83)

8) Parçacıl bildiren tanımlıklar, sayılamayan adların belirsiz miktarını belirtirken ya da ismin bütünü değil de bir parçası söz konusu olduğunda kullanılmaktadır. *Manas Destanı*'nda ayrılma durumuyla işaretlenmiş adlarda parçacıl tanımlıklar tespit edilebilmektedir:

Uydan soydu ĵetini,

Töödön soydu ěkini,

Sığırdan kesti yedisini,

Deveden kesti ikisini (M.D., 2017: C. I, 50)

Ƙazaĉtan Üyşün ƙariya,

Kazaklardan Üyşün aksakal, (M.D., 2017: C. I, 51)

Naymandan ĵoro baatirĝa ayt,

Naymanlardan Coro Bahadıra söyle, (M.D., 2017: C. I, 135)

Toĉson tört üydön on ƙiſi

Doksan dört haneden on ƙiſi (M.D., 2017: C. I, 169)

2.1.6. İlgi Durumu ve İlgi Durumu İşaretleyicisi

Kırgızcada ilgi durumu, +nXn/ +DXn işaretleyicileriyle gösterilmekle birlikte işaretleyicisiz de kullanılmaktadır. Kırgızcada sonu ünlüyle biten adlarda uyuma göre +nXn; tonlu ünsüzle bitenlerde +dXn; tonsuzla bitenlerde ise +tXn şeklinde bir işaretleme görülmektedir: *ene-nin balası* “ananın balası”, *ayıl-dın içi* “köyün içi”, *sabak-tın ayaĝı* “dersin sonu”. I. ve II. teklik şahıs iyelik işaretleyicisi +m ve +ŋ'nin ardından gelen ilgi durumu işaretleyicisi d'li şekilde kullanılmaktadır: *col-u-ŋ-dun* “senin yolunun”.

(Kasapoğlu Çengel 2020: 163). I. ve II. teklik şahıs zamirleri, ilgi durumu işaretleyicisiyle kullanıldığında peş peşe gelen iki /n/den birinde düşme görülür: *menin*<*men-nin*, *senin*<*sen-nin* (Kudaybergenov 1960: 49).

Aşağıda *Manas Destanı*'ndan alınan örnekler aracılığıyla Kırgızcada ilgi durumunun tümce içerisinde hangi yapılarda yer aldığı ve ne işe yaradığıyla ilgili sorular cevaplanmaya çalışılacaktır:

1) İyelik işaretleyicisiyle işaretlenmiş bir adın, iyeliğin işaret ettiği diğer bir adla kurduğu sözcük gruplarında iki ad arasında aitlik, parçası olma, belirtme gibi çeşitli anlam bağlılıkları olabilmektedir. İki addan birincisi ilgi durumu işaretleyicisi ile işaretlendiğinde belirtili ad tamlaması meydana gelmektedir. Destanda tespit edilen bazı belirtili ad tamlaması örnekleri aşağıdadır:

Aydağan cilğim san boldu,
Ayilimdin üstü çaŋ boldu,
 Güttüğüm atlarım sürü sürü oldu,
 Köyümün üstü tozla kaplandı. (M.D., 2017: C. I, 27)

Tikkeni saray üy boldu,
Teksizdin baari biy boldu,
 Diktiği saray ev oldu,
 Soysuzların hepsi bey oldu, (M.D., 2017: C. I, 27)

Uşunčanin eesi
Uğar beken zarimdi?
 Bunca şeyin sahibi
 Duyar mı acep gamımı? (M.D., 2017: C. I, 30)

Ŗursağı toyup alğanbi
Ŗuu kempirdin aşinan!?
 Ŗarınları tıka basa doymuş mu
 Çocuksuz ihtiyarın yemeğinden? (M.D., 2017: C. I, 32)

Baybiçe bolsoŋ meyliŋ ee,

Balanin barķin bilbeysiŋ,

Baybiçe de olsan huyun bu,

Çocuğun kıymetini bilmiyorsun, (M.D., 2017: C. I, 34)

Başkaça kıyın tiyiptir

Baybiçenin aytuusu:

Başka türlü gelmiş

Baybiçe'nin sözleri: (M.D., 2017: C. I, 37)

Ķanatınin küüsünö

Ķanča candar çarpilat.

Ķanadının ezgisine

Nice canlar vurulur. (M.D., 2017: C. I, 38)

Ķulundun barķin bilbegen,

Ķuldarin sögüp tildegen

Ķuu baştıgıñ bilindi,

Ķulunun kıymetini bilmeyen,

Ķullarını azarlayıp küfreden

Zürriyetsiz biri olduğun belli oldu, (M.D., 2017: C. I, 40)

2) İlgi durumu ile işaretlenen adlar bir edat ile kullanıldığında edat grubunu oluşturmaktadır. *Manas Destanı*'nda tespit edilen çeşitli edat grupları aşağıdaki gibidir:

Aniñ üçün Enekeñ

Aşıgıp kelgen tuşu" – dep,

Onun için annen

Aceleyle yanına geldi" – diye, (M.D., 2017: C. I, 137)

Aniñ üçün alardın

Aytқанinan cılbaymın!

Onun için onların

Dediklerinden çıkmıyorum! (M.D., 2017: C. I, 210)

Anin üçün bu caşka

Ƙaribay kelip ƙalƙanim.

Onun için bu yaşına

Yaşlanmadan gelip ƙaldım. (M.D., 2017: C. I, 296)

3) İyelik işaretleycisiyle işaretlenmiş bir adın, iyeliğin işaret ettiği diğere bir adla kurduğu sözcük gruplarında iki ad arasında aitlik, parçası olma, belirtme gibi çeşitli anlam bağılıkları olabilmektedir. İki addan birincisinin ilgi durumu işaretleycisi ile işaretlenmediği durumlarda belirtisiz ad tamlaması ortaya çıkmaktadır. İki ad arasında sürekli bir ilişki bulunduğu için aralarına başka bir unsur girememektedir. Destanda tespit edilen bazı belirtisiz ad tamlaması örnekleri aşağıdadır:

Basip kelip Ƙanimcan,

Ƙiyirdi meesin açitti.

Yürüyerek gelip Ƙanimcan,

Ƙiyirdi'nin beynini ağrıttı. (M.D., 2017: C. I, 33)

Baybiçe sözü toktoldu,

Bay Cakip catkan ordunan

Baş kötörüüp oktoldu.

Baybiçe'nin konuşması kesildi,

Bay Cakip yattığı yerinden

Başını ƙaldırıp fırladı. (M.D., 2017: C. I, 35)

Bay Cakip tuusun ciki!" – dep,

Aziyanin ƙalkina

Azir boldu uşu kep.

Bay Cakip'in tuğunu yıktı!" – diye,

Asya halkı arasında

Şimdi yayıldı bu söylenti. (M.D., 2017: C. I, 92)

Biröö kelip cabişip,

Tüşpödü Manas conunan.

Birisi gelip yapışıp,

İnmedi Manas'ın sırtından. (M.D., 2017: C. I, 112)

Töö šiyrağın sindirip,

Töö kırdanip ketkeni.

Bir Eņkesi bariptir,

Astiņķi Ešek butuna

A da tiyip ęalıptir.

Devenin baldırını kırıp,

Deve yıkılıp gitti.

Enke ise varmış,

Öndeki eşeğın butuna

O da isabet etmiş. (M.D., 2017: C. I, 163)

Bay caktirbay taştadi,

Baybiče kőzün cařtadi:

Bay beğenmeden bıraktı,

Baybiče'nin gözünden yař aktı: (M.D., 2017: C. I, 233)

SONUÇ

Sonuç olarak Kırgızcada yalın durum ile işaretlenen adların tümcede iyelik işaretleyicisiyle birlikte kullanıldığı, eylemlerle birleşerek birleşik eylem yapıları kurduğu, edatlarla birlikte kullanıldığında edat grubu oluşturabildiği, ikilemeler ve unvan gruplarında yer aldığı tespit edildi. Belirtme durumunun tümcede nesneyi işaretlemesinin yanı sıra birleşik eylemlerde ve ikilemelerde tespit edilmesi işlevselliğini ortaya çıkardı. Yönelme durumunun dil bilgisi kitaplarında da görüleceği üzere en sık karşılaşılan anlamsal işlevi bir yere doğru yön ifade etmesidir ancak *Manas Destanı*ndaki örnekler incelendiğinde zaman adlarını işaretlediğinde sınırlama; bedel, miktar ifade eden adları işaretlediğinde miktar bildirme gibi işlevlere sahip olduğu, tümcedeki edat gruplarında aktif rol oynadığı görüldü. Bulunma durumunun destanda tespit edilen en sık işlevlerinden biri yer, mekân bildirme işlevi oldu fakat zaman, dönem bildirme gibi birçok anlamsal işlevlerinin de olduğu tespit edildi. Bulunma durumunun bu anlamsal işlevlerine ek olarak ikilemelerde de rol oynadığı görüldü. Ayrılma durumunun hem dolaylı tümleç yapılarında hem de zarf tümleci yapılarında pek çok anlamsal işlevinin olduğu görüldü. Bu anlamsal işlevler sırasıyla; yer, karşılaştırma, malzeme, zaman, sebep, etkilenme noktası gibi işlevler oldu. Bunların yanı sıra ayrılma durumunun ayrılma ve edat gruplarında sıklıkla kullanıldığı görüldü. İlgi durumunun incelendiği kısımda ilgi durumu tarafından kurulan belirtili ad tamlamaları ve edat grupları incelendi ve bu grupların *Manas Destanı*nda görülen örneklerine yer verildi. Ayrıca ilgi durumunun işaretleyicisiz biçiminin kurduğu belirtisiz ad tamlamalarına da yer verildi.

Bu tez çalışmasından elde edilen bulgular aslında Kırgız edebî dilinin özelliklerini yansıtmaktadır. Sözlü ve yazılı dildeki üslup özelliklerine bağlı kalınarak tezde tespit edilmiş durum işaretleyicisi işlevlerinin farklı kullanım özelliklerinin veya tezde tespit edilmemiş farklı durum işaretleyicisi işlevlerinin bulunması mümkündür. Tezin dil biliminde çeşitli araştırma alanları için toplu ve detaylı veri sunması, Türk ve Kırgız dil bilimine katkı sağlaması umulmaktadır.

Tüm bu tespitlerden yola çıkarak Kırgız sözlü kültürünün mirası *Manas Destanı*nın Sagımbay Orozbak Uulu varyantında görülen durum işaretleyicilerinin farklı sebeplere bağlı olarak kullanımı, sözcüklerin söylem üzerindeki gücünü ortaya koymuş ve adların tümcede görev kazanmasına büyük katkı sağladığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Abduldayev, Esenkul vd. (1987). *Grammatika Kirgizskogo Literaturnogo Yazıka, Fonetika-Morfologiya*. Frunze.
- Abduvaliyev, İ. (2008). *Kırgız Tilinin Morfologiyası*. Bişkek.
- Abylkasymova, M., Jumabaeva, G. (1997). *Kyrgyz Language Manual*. Bişkek: Peace Corps.
- Aksan, D. (2003). *Her Yönüyle Dil, Anaçizgileriyle Dil bilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akunova, A., Cokoşev, B. ve Eşimbekova, G. (2009). *Azırkı Kırgız Tili, Morfologiya*. Bişkek.
- Aliyev, S., Sarıpbekov R., Matiyev (1995). *Entsikloprdiçeskiy Fenomen Eposa Manas- Encyclopaedical Phenomenon of Epos Manas*. Bişkek.
- Asanov, Ü., Akmataliyev, (2004). *Kırgız Adabiyat Ensiklopediyası*. Bişkek.
- Aydın Özkan, Işıl (2017). *Evrensel Dilbilgisi ve Türkçede İstem*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aytmatov, Cengiz (1982). “Kadim Kırgız Ruhunun Zirvesi (Akt.: İklil Kurban- Ali Akbaş)”. *Kardaş Edebiyatlar*. 3: 3-8.
- Başdaş, C. ve Kutlu, A. (2004). *Kırgız Türkçesi Grameri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Batmanov, İ. A. (1938). *Upotreblenye Padejey V Kirgizskom Yazıke*. Kirgizskoe Gosudarstvennoe İzdatel'stvo. Kazan: Frunze.
- Bauer, L. (2004). *A Glossary of Morphology*. USA: Georgetown University Press.
- Boratav, Pertev Naili (2014). *Folklor ve Edebiyat II*. İstanbul: Bilge Su Yayınları.
- Bulak, Şahap (2017). “İlgi Eki Hâl Eki Midir?” *SUTAD*. Bahar 2017; (41): 91-105.

- Buran, Ahmet (1999). “Türkçede İsim Çekim Ekleri”, Türk Gramerinin Sorunları 2. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 263-277.
- Bussmann, H. (2006). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. (G. P. Trauth, K. Kazzazi, Çev.) London and New York: Routledge.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. The Hague/Paris: Mouton.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Language and Linguistics*. Malden/Oxford: Blackwell.
- Csató, Éva Á. (1988). “Referential properties of some Turkish determiners. (Yay.: S. Koç, Studies on Turkish Linguistics: Proceeding of the Fourth International Conference on Turkish Linguistics”. 17-19 Ağustos. Ankara: ODTÜ Yayını: 117-146.
- Çeribaş, Mehmet (2012). *Kırgız Türklerinde Manasçılık Geleneği ve Manasçılar*. Ankara: TKAE Yayınları.
- Demir, Nurettin (2017). “İsim Çekimi“. *Türkçe Biçim Bilgisi*. (Ed. Hülya Plancı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay. S. 75-100.
- Deny, Jean (2012). *Türk Dil Bilgisi*. (Çeviren Ahmet Benzer). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Doerfer, G. (1963). Bemerkungen zur Verwandtschaft der sog. altaischen Sprachen, [Remarks on the relationship of the so-called Altaic languages]. In Doerfer, G. 1963–1975, 1: 51–105.
- Elçin, Şükrü (2000). “Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu”. *Türk Kültürü Dergisi*. 6:63.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. Ankara: Bayrak Yayıncılık.
- Fischer, S. R. (2013). *Dilin Tarihi* (çev.: Muhtesim Güvenç). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gencan, T. Nejat (1979). *Dil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Göksel, Aslı ve Celia Kerslake (2006). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. Newyork: Taylor & Francis Group.

- Gülensoy, Tuncer (2011). *Manas Destanı (Türkiye Türkçesi ile)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2016). *Kırgız Türkçesi Grameri Ses Bilgisi- Şekil Bilgisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Hebert, R. J. & Poppe, N. (1963). *Kirghiz Manual*. Uralic and Altaic Series. The Hague: Mouton & Co.
- İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, A. Sumru (2011). *Dil bilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İnan, Abdülkadir (1959). “Manas Destanı Üzerine Notlar”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 7*: 125-159.
- İnan, Abdülkadir (1987). *Manas Destanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İsakov Abdrasul, Türkhan İbrahim v.d., (2017). *Manas Destanı Sagımbay Orazbak Uulu Varyantı*. İstanbul: TDBB Yayınları.
- Johanson, Lars (2021). *Turkic*. UK: Cambridge University Press.
- Kahraman, Tahir (1999). “Çağdaş Türkiye Türkçesinde Ad Çekim Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri”, *Türk Gramerinin Sorunları 2*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 278-295.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karatayev, O., Eraliyev S. (2005). *Kırgız Etnografyası Boyunça Sözdük*. Bişkek.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya (2020). *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kirscher, M. (1998). “Kirghiz (344-357), (Ed.: Johanson, L.ve Csato, E. A.)”. *The Turkic Languages*. London/New York.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish (Descriptive Grammar)*. London: Routledge.

- Köprülü, Fuat (2011). *Türk Edebiyatı*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kudaybergenov, S. (1960). *Kırgız Tilindeki At Atoçtor*. Frunze: Kırgız SSR İlimler Akademiyası.
- Kudaybergenov, S. (edit.) (1980). *Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, 1. Bölüm Fonetika cana Morfologiya*. İlim: Frunze.
- Lewis, G. (2000). *Turkish Grammar*. Oxford: The Clarendon Press.
- Martinet, A. (1985). *İşlevsel Genel Dil bilim*. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Musayev, S., Kırbaşev K., Caynakova A., Sadıkov B. (1995). *Manas: Kırgız Elinin Baatırdık Eposu*, I. Tom. Bişkek.
- Oruzbayeva, B. vd. (2009). *Azırkı Kırgız Adabiy Tili: Fonetika, Leksikologiya, Leksikografiya, Frazologiya, Morfologiya, Sintaksis, Stilistika, Tekstaanu, Lingvopoetika*. Bişkek: Avrasiya Yayıncılık Basması.
- Ögel, Bahaeddin (1993). *Türk Mitolojisi (I. Cilt)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Schaaik, van G. (1998). "İşlevsel Dilbilgisi Nedir?" *Dilbilim Araştırmaları*. 9-25.
- Sert, Göksel (2020). "Durum". *Türkçede Dil bilgisel Ulamlar* (Ed. Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi: 125-156.
- Singh, M. (1994). Thematic Roles, Word Order and Definiteness. *Theoretical Perspectives on Word Order in South Asian Languages* (ed. M. Butt, T. H. King and G. Ramchand). CSLI. Stanford. 217-235.
- Toklu, O. (2013). *Dil bilime Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkmen, F. (1995). *Manas Destanı Üzerine İncelemeler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Underhill, R. 1985. *Turkish Grammar*. Cambridge: The MIT Press.
- Uzun, N. E. (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dil bilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Uzun, N. E. (2004). *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dil bilgisinin Temel Kavramları, Türkçe Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Kitap Matbaası.
- Uzun, N. E. (2006). *Biçim birim: Temel Kavramlar*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Vardar, B.; Güz N.; Huber, E.; Senemoğlu, O.; Öztokat, E. (1998). *Açıklamaları Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dil bilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yalçın, Necla (2008). “Kırgız Destanları” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. 26: 109-119.

Yıldız, Naciye (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: TDK Yayınları.

Yudahin, K., K. (2011). *Kırgız Sözlüğü* (Çev.: Abdullah Taymas). Ankara: TDK Yayınları.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 16/01/2023

Tez Başlığı : Kırgızcada Durum Kategorisi: Manas Destanı Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 55 sayfalık kısmına ilişkin, 16/01/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

16/01/2023

Adı Soyadı: SAMED CAN ASLAN

Öğrenci No: N19237987

Anabilim Dalı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Programı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Nurettin Demir

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MODERN TURKIC LANGUAGES AND LITERATURES DEPARTMENT**

Date: 16/01/2023

Thesis Title : Case Category in Kirghiz: Case in Manas Epos

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 16/01/2023 for the total of 55 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 12 %.

Filtering options applied:

- Approval and Declaration sections excluded
- Bibliography/Works Cited excluded
- Quotes excluded
- Quotes included
- Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

16/01/2023

Name Surname: SAMED CAN ASLAN

Student No: N19237987

Department: Modern Turkic Languages and Literatures

Program: Modern Turkic Languages and Literatures

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Nurettin Demir

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 16/01/2023

Tez Başlığı: Kırğızcada Durum Kategorisi: Manas Destanı Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

16/01/2023

Adı Soyadı: Samed Can Aslan
Öğrenci No: N19237987
Anabilim Dalı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Programı: Tezli Yüksek Lisans
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Uygundur.

Prof. Dr. Nurettin Demir

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MODERN TURKIC LANGUAGES AND LITERATURES DEPARTMENT**

Date: 16/01/2023

Thesis Title: Case Category in Kirghiz: Case in Manas Epos

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

16/01/2023

Name Surname: Samed Can Aslan

Student No: N19237987

Department: Modern Turkic Languages and Literatures

Program: Master

Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Approved.

Prof. Dr. Nurettin Demir